

Зміни роботи з культурною
спадщиною у місті
за 2018-2019 роки

SOCIOINFORM

ЗМІСТ

Методологія_____3

Висновки_____4

Основні результати_____9

- **Розділ 1.** Зовнішні зміни. Матеріальна спадщина у Львові_____9
- **Розділ 2.** Внутрішні зміни. Нематеріальна спадщина у Львові____15
- **Розділ 3.** Зміни в роботі експертів щодо культурної спадщини____21
- **Розділ 4.** Чинники змін щодо культурної спадщини у Львові____28
- **Розділ 5.** Потенціал роботи зі спадщиною_____34
- **Розділ 6.** Залученість до проекту ReHerit_____44

Метод дослідження

- Фокус-групи з експертами, які працюють з спільною спадщиною

Інструментарій

- Питальник з відкритими запитаннями (15 запитань)

Вибірка

- 1 ФГ з архітекторами (3 особи) та працівниками музеїв (5 осіб)
- 1 ФГ з бізнесом, який дотичний до роботи з культурною спадщиною/ туризмом (8 осіб)
- 1 ФГ з гідами, які працюють/планують працювати з культурною спадщиною (5 осіб) та вчителями, які працюють з історією міста (4 особи)
- 1 ФГ з владою (4 особи) та представниками активістів/громадських організацій, які працюють/планують працювати з культурною спадщиною (6 осіб)

Географія дослідження

- Львів
- Львівська область (частина вчителів)

Терміни опитування

- 27-31 січня 2020 року

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Впродовж останніх півтора років у Львові відбулись численні зміни у сфері культурної спадщини за півтора роки. Вони є багатовекторними. Відбуваються у різних сферах роботи з культурною спадщиною. І отримують різні оцінки експертів: від доволі позитивних до вкрай негативних.

Найбільше уваги експерти приділили **змінам матеріальної спадщини**, а саме – архітектурних/історичних пам'яток. Зміни тут доволі неоднозначні. З одного боку, інтенсифікується процес реставрації пам'яток (як через збільшенням обсягів бюджетного фінансування, так і завдяки приватним інвестиціям), посилено контроль влади над їх збереженням. З іншого – інтенсифікується забудова історичної частини Львова, нищення пам'яток через недотримання норм ремонтно-реставраційних робіт.

Ці виклики зумовлені та посилені сталими проблемами:

- Відсутністю стратегії управління культурною спадщиною;
- Браком публічного діалогу довкола культурної спадщини;
- Регулятивними обмеженнями (як-от, суперечлива законодавча база, брак системності та узгодженості рішень управлінь міста)

Усе це призводить до таких проблем як: неузгодженість дозвільної документації від різних управлінь; виникнення схем, які дозволяють «законно обійти» норми, спрямовані на збереження пам'яток архітектури; знищення надбань цілого історичного періоду (радянська, тоталітарна спадщина).

Водночас, серед інших позитивних зрушень у сфері матеріальної спадщини: покращення забезпечення музеїв, старт маркування пам'яток та оцифрування об'єктів культурної спадщини.

Серед нових викликів – руйнування спадщини радянського періоду, історичних просторів і ландшафтів, створення архітектурних історичних фейків, брак фахівців-реставраторів.

Значно більш оптимістичними є зміни у сфері **нематеріальної культурної спадщини**. У Львові відбувається інтенсифікація культурного життя, зростає інтерес до культурної спадщини міста. Як наслідок, урізноманітнюються культурно-просвітницькі заходи: лекції, майстер-класи, екскурсії, мистецькі заходи.

Разом з цим, переважна їх більшість скеровані на професійне середовище (гіді, влада, архітектори тощо), в той час, як більш затребуваним є просвітництво широкого загалу, донесення до пересічних громадян ідеї відповідальності за збереження культурних надбань Львова та правил проживання у місті-музеї. Такі заходи є одиничними (хоч і реалізувалися частіше впродовж останнього року), та й інформація у ЗМІ про них часто з'являється пост-фактум.

Про нові виклики у сфері нематеріальної культурної спадщини згадують спорадично. Водночас, тут вперше згадано про проблеми збереження спільної спадщини (зокрема, україно-єврейської, радянської тощо) та її представлення перед заангажованою аудиторією.

Серед інших згаданих викликів – втрата атмосферності Львовом, зокрема, й через надмірну орієнтацію на прибуток основних агентів сфери. Крім того, часто йдеться про брак фахового підходу у: презентації міста, управлінні спадщиною, нормативному регулюванні у дотичних до теми сферах.

Експерти відзначають позитивні **зрушення й у масовій свідомості львів'ян**. Найбільш значимою серед них є зростання толерантності до інших народів та спільної спадщини. Крім того, помітне зростання інтересу мешканців міста до культури, історії, мистецтва. Посилюється усвідомлення важливості збереження історичних пам'яток.

Водночас, ці зрушення досі не здатні подолати такі явища масової свідомості як: брак усвідомлення львів'янами себе спадкоємцями культурних надбань і цінностей міста, розуміння відповідальності перед світом і нащадками за збереження спадщини, низький рівень побутової культури.

Ці тренди накладаються на нові виклики:

- Зниження освітнього рівня населення, яке, свідомо, чи несвідомо, допускає руйнування культурно-історичних пам'яток (непрофесійна реставрація архітектурних об'єктів, нищення маркування пам'яток тощо).
- Готовність частини фахівців та бізнесу «адаптувати» представлення культурно-історичної спадщини під запити туристів, здійснювати профанацію історії заради збільшення доходів.
- Тривожним явищем нового часу стало викрадення культурних артефактів заради продажу в приватні колекції.

Загалом, даючи оцінку зміні масової свідомості мешканців Львова у ставленні до культурної спадщини, можна стверджувати, що позитивні зрушення домінують над негативними, проте їх усе ще недостатньо для її ґрунтовної якісної зміни.

Усі ці зміни знайшли своє **відображення у роботі експертів**, дотичних до сфери культурної спадщини.

Більшість із них відзначили, що в їхньому середовищі зросла кількість проектів та обсяги фінансування. Урізноманітнився та покращився продукт, який пропонують населенню та туристам. Зріс рівень компетенцій (в силу необхідності постійно підвищувати рівень знань, поглиблення комунікацій між агентами сфери).

Експерти відзначають, що сфера активно модернізується, (впроваджуються інноваційні інтерактивні форми роботи), діджиталізується.

На думку експертів, активність міської громади у відстоюванні своїх інтересів і питань культурної спадщини за останні півтора роки зросла.

У сфері бізнесу утверджується думка про те, що збереження локальної автентичності міста підтримує інтерес туристів до Львова. Як наслідок, бізнес більш схильний фінансово підтримати проекти, орієнтовані на популяризацію та збереження культурної спадщини.

Цей сукупний позитивний ефект забезпечується завдяки тісній співпраці влади, аналітичних організацій, західних донорів, державних і комунальних установ, навчальних закладів, громадськості Львова. Та, водночас, і завдяки значній кількості фахівців-ентузіастів, які вимушені покладатись виключно на власний ресурс.

З негативних впливів на роботу експертів (у тому числі й щодо представлення спільної спадщини) варто згадати – переслідування фахівців, які працюють з радянською спадщиною і необхідність протистояти некоректній та неправдивій інформації про спільну спадщину.

Відповідальність за інші негативні впливи (як-от, руйнування історичної частини міста) несуть влада, бізнес, слабе громадянське суспільство.

Ставлення до проекту ReHerit є неоднозначним. З одного боку, експертам імпонують цілі проекту – збереження спадщини, відновлення історичної пам'яті, навчання представлення складних сторінок історії, інтенсифікації публічного діалогу на згадану тематику, дослідження сприйняття спільної спадщини.

Та, водночас, їм не зрозуміло, чому акцент тренінгів зміщено з спільної спадщини на україно-єврейське порозуміння, а джерелами до деяких матеріалів проекту виступають спогади єврейських мешканців Львова, а не архівні документи.

Проект критикують і за відсутність фінансової підтримки відбудови пам'яток спільної спадщини та орієнтацію на «розмови» на противагу вибудові сталих відносин та інститутів.

Відвідування заходів ReHerit. Оскільки цільовими групами проекту виступали, насамперед представники громадського сектору, влади, вчителі та гіді, то очікуваним стало менше залучення або його відсутність серед представників бізнесу та архітекторів. Це може бути розглянуто як крок до розвитку проекту у майбутньому.

Головними надбаннями експертів, які взяли участь у проекті ReHerit стали:

- Збагачення знань та досвіду у царині представлення складних сторінок спільної історії.
- Готові методики і прийоми презентації спільної історії
- Проговорення складних сторінок історії

Водночас, матеріали і методики проекту отримали критичне переосмислення експертного середовища.

Поширювали матеріали дослідження лише вчителі, представники влади та громадських організацій.

Впроваджували інформацію з проекту у роботу найбільш активно вчителі щодо методології роботи зі спільною спадщиною. Особливо актуальними виявились зразки інтерактивних уроків, квестів, роботи з QR-кодами. Для частини гідів і представників бізнесу актуальною була інформація про єврейську громаду Львова. Один працівник музею користувався матеріалами порталу ReHerit.

Робота над проектом вкрай рідко виступала каталізатором виникнення **нових ідей**. Експерти вважають, що проект був спрямований не стільки на генерування нового, а до ознайомлення з існуючими напрацюваннями. Водночас, деякі з експертів адаптували зразки роботи зі спільною спадщиною з якими познайомились на проекті, до власної роботи чи місцевих реалій. Наприклад: інтерактивний Золочів, нові сценарії екскурсій/уроків з включенням маловідомих об'єктів і тематик, ознакування Львова.

Варто зазначити, що більшість експертів фокус-груп вже перебували в контакті між собою, що свідчить про високу згуртованість в експертному середовищі. Зважаючи на це проект ReHerit примножив **соціальні контакти** лише серед деяких груп експертів – зокрема, про користь згадали вчителі та один працівник музею.

Нові можливості роботи зі спільною спадщиною Львова вписуються у тріаду: збереження, відновлення і популяризація. Більшість пропонують досягати цих цілей шляхом просвіти населення; мобілізації ресурсів влади, громадських організацій та львів'ян задля підтримки ініціатив щодо відновлення і збереження наявних матеріальних та архітектурних пам'яток.

Найчастіше мова йде про проекти з відновлення і популяризації збереження пам'яток архітектури. Йдеться про нормативно-правові зміни, які посилять контроль за збереженням історичних та архітектурних об'єктів; різноманітні способи залучення фінансування для реставрації (у т.ч., від населення); програми з обміну досвідом щодо реставрації, інформування населення про цінність об'єктів, у яких вони мешкають.

Щодо інших проектів по роботі з матеріальною спадщиною, то йдеться про: видання літератури на цю тему, розробка методик з представлення спільної спадщини, ознакування пам'яток, організацію міжнародних заходів з представлення спадщини Львова.

У частині роботи з нематеріальною спадщиною важливо працювати з: пошуком спільної спадщини у Львові, інформуванням про багатокультурне минуле Львова, його історію, акцентом на локальній історії (архітектурній спадщині, історії будівель та її мешканців, зміни стилю життя), наведенням містків між спільною спадщиною минулого і українською спадщиною, пропрацюванням травм.

У львівському експертному середовищі є високий запит на проекти, присвячені роботі зі спільною спадщиною. Водночас, лише за умови, що вони відповідатимуть низці базових принципів: опертя на європейські цінності (прийняття та толерантності), прозорість, незаангажованість, результативність. Водночас, проект не повинен шкодити українському наративу історії Львова/ виставляти українців у негативному світлі.

Також, експерти зазначають, що Львову бракує подібного проекту, орієнтованого на просвіту і виховання широких верств населення: аудиторії різного віку, мешканців різних районів Львова.

Цілями такого проекту повинна стати: просвіта, інформування, стимулювання обміну ідеями і досвідом, естетичне виховання, пропрацювання травм, навчання того, як відрізнити історію від псевдо-історії.

Цікавими були б теми окремих історичних локацій Львова (Шевченківський Гай, Кайзервальд, Янівська), а також, теми на стику наук.

Найчастіше проектам, подібним до ReHerit у проектах зі збереження культурної спадщини пропонують виконувати роль донора. Водночас, він міг би виконувати функції: координаційного центру, центру інновацій, інформаційного хабу.

Експерти вказують на важливість об'єднання зусиль влади, громадських організацій та стейкхолдерів у майбутніх проектах.

Зовнішні зміни.

Матеріальна спадщина
у Львові

Зовнішні зміни. Матеріальна спадщина

Експерти відзначають різнопланові зміни у питаннях пов'язаних з культурною спадщиною Львова за останні півтора роки. Логічно їх можна згрупувати у три категорії: зовнішні зміни (матеріальної спадщини), внутрішні зміни (нематеріальна спадщина), а також зміни у роботі експертів. Здебільшого, вони є контрверсійними: поруч з позитивними зрушеннями часто можна бачити й негативні. У контексті матеріальної спадщини експерти найчастіше акцентують на змінах щодо пам'яток архітектури. Серед позитивних змін тут помічають: активізацію реставрації пам'яток, посилення контролю за їх збереженням.

Архітектура та забудова. Позитивні зміни

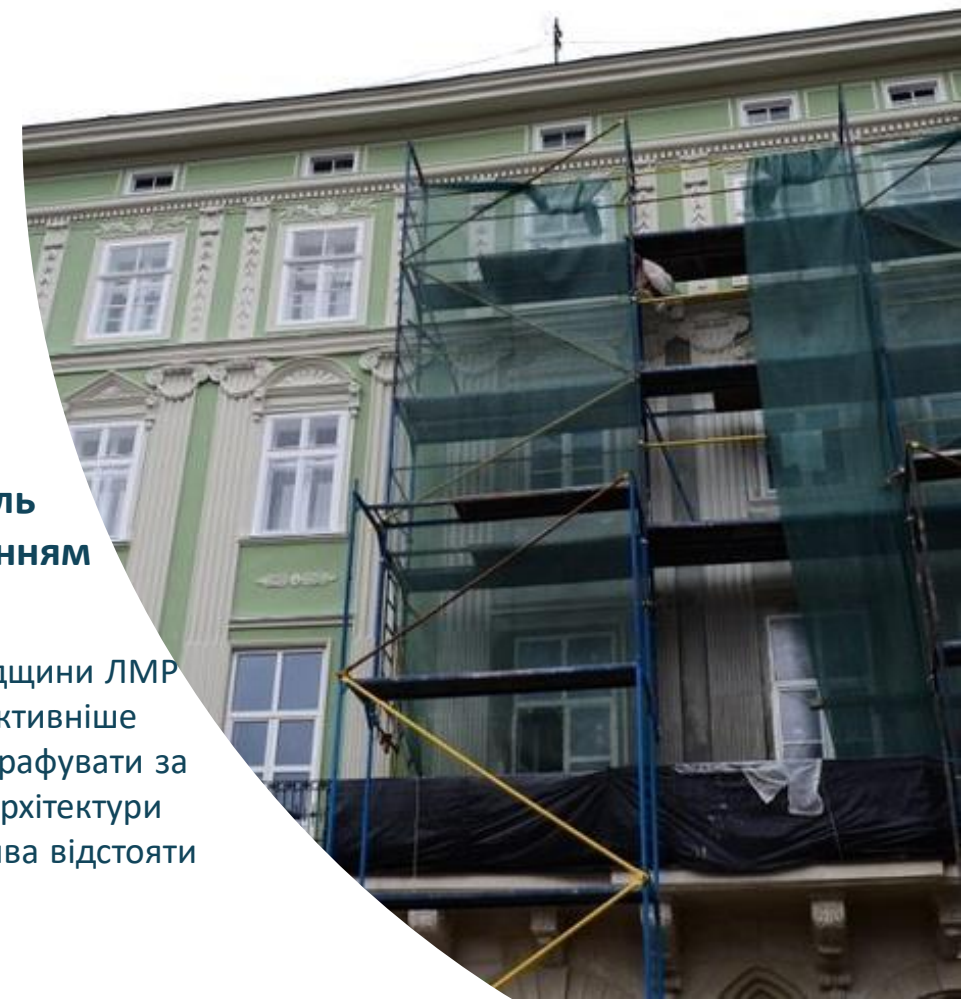
Зросла кількість реставраційних проектів:

відновлення фасадів будинків, історичних пам'яток. Все частіше відновлення об'єктів відбувається завдяки фінансуванню міста та приватним ініціативам (до певної міри, зумовленим комерціалізацію культурної спадщини)

- Я зміни бачу – ремонтують бібліотеку, яка знаходиться в історичному будинку. І в результаті там відкрилися дуже цікаві рекламні написи, які планується реставрувати, і власне той будинок привели в порядок., Музеї
- Дуже багато приватних ініціатив, пана Євгена, ..ініціативу Ганни Гаврилів по збереженню замків... Ми вже почали робити виїзди за Львів, ми зробили виїзд в Яремчу, в Трускавець.. це також позитивні зміни..., Бізнес
...Якщо раніше вони йшли тільки зі сторони, ну, фінансової, тобто, допомоги інвесторів, то тепер вони впроваджуються Львівською міською радою., Влада

Посилено контроль влади за збереженням пам'яток

- Створено бюро спадщини ЛМР
- Міська рада стала активніше контролювати та штрафувати за нищення пам'яток архітектури
- З'явилась перспектива відстояти пам'ятку в суді

Серед негативних змін щодо пам'яток архітектури, відзначають погіршення їх стану в силу безкарності порушення технічних норм/вимог, а також браку фахівців архітекторів та реставраторів, які розуміють цінність об'єктів чи просторів і вміють якісно виконувати свою роботу. Особливе занепокоєння в учасників груп викликає руйнування пам'яток у центральній частині міста через зведення новобудов. Водночас, частина негативних змін пов'язані із сталими викликами.

Архітектура та забудова. Негативні зміни

Руйнування пам'яток:

через порушення норм при ремонтно-реставраційних роботах, перепланування, новобудови в історичній частині міста, забудова історичних просторів

- ...Багато будинків, які належать до історичної спадщини, а перші поверхи собі вже перетворюються під комерцію. Вже дуже багато різних скандалів з перефарбуванням фасадів., Бізнес
- Прикро як відбувається реконструкція консерваторії. Без погодження з управлінням охорони історичної спадщини вносяться зміни серйозні в інтер'єр будівлі., Музей
- На Добробуті була велика передміська синагога там. Там зараз парковку облаштували. При тому, незаконно. А на Вознесенській 4 на місці синагоги хочуть будувати офісний центр., ГО
- ...Від вулиці Вірменської заїзд на подвір'я виглядає як би це було десь в новобудові спального району. А це ніби вулиця з XIV віку., ГО
- Було написано на огорожі, що буде реконструкція будівлі. Через два тижні – котлован на місці будівлі. Це вони так реконструюють., ГО

У т.ч., через поширення зловживань довкола пам'яток

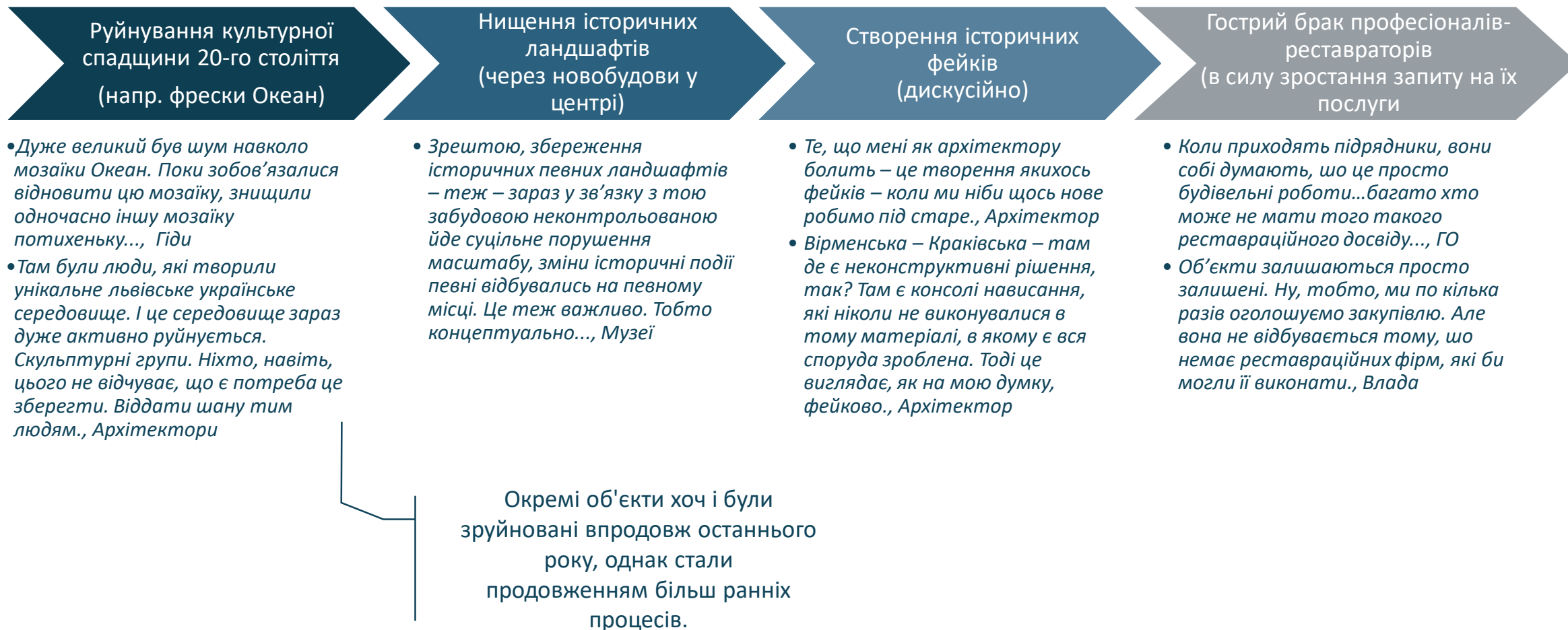
- Набувають поширення схеми, які дозволяють маніпулювати об'єктами культурної та архітектурної спадщини

...Суд скасовує рішення представника президента про взяття на облік об'єкта як пам'ятки архітектури. Паралельно міськвиконком приймає рішення про розробку детального плану кварталу, де розташований цей будинок... Щоб можна було цей об'єкт розібрати, і на цьому місці збудувати багатоповерхівку., Архітектори

- Влада зацікавлена у «шпаринах в законодавстві» та лише імітує боротьбу з порушниками. Ігнорує масштабні зловживання, та карає дрібні.

Влада намагається перекласти відповідальність на громаду. ...На останньому засіданні Виконкому ЛМР, було маніпулювання тим, що є список 68 адрес, де не зберігається спадщина. Вони мали би цей список оприлюднити не в себе, а на одному з двох сайтів, або Національної поліції або Прокуратури., Гід

Архітектура та забудова. Сталі виклики та негативні зміни

Зовнішні зміни. Матеріальна спадщина

Позитивні зміни у сфері матеріальної спадщини стосуються й експозицій у музеях (урізноманітнення, зростання їхнього рівня), інтенсивного маркування та оцифрування спадщини.

Музеї та експозиції. Позитивні зміни

Якісно новий рівень роботи музеїв
(у цьому контексті згадали Історичний, Етнографічний музей, Музей І.Франка, Музей «Територія терору», Львівську галерею мистецтв тощо)

- Представлення виставок європейського рівня
- Широкий спектр і оновлення експозицій
- Створення інтерактивних екскурсій (відмічають усі категорії фахівців)
- Покращення матеріально-технічного оснащення
 - ...Наприклад, діяльність музеїв... І проведення ремонтів в залах, експозиції, оновлені відповідно до сучасних стандартів. Виставки проводяться так само, осучаснені експозиції... Бізнес
 - ...Львівська галерея мистецтв, більш як у двадцяти залах, давала такі широкі тематичні аспекти, які виходять за межі... навіть нашої культурної спадщини. Які мають такий ширший європейський загал., Музеї
 - ...Нові музеї, скажем, музей «Територія терору». Дуже цікавий. В останній час нові експозиції, ГО

Зріс доступ до фінансування музеїв, завдяки грантам

...Ресурсних майданчиків для подання грантових проектів стає більше – і це позитив. Помітне збільшення можливостей для грантових подань. Чи грантових проектів., Музеї

Інформаційна складова. Позитивні зміни

Розпочато маркування історичних пам'яток Львова

...Ну, і плюс, Управління охорони історичного середовища теж десь, здається, з минулого року навішало на пам'ятки такі голубо-білі позначки. Тому що багато будинків є пам'ятками, але ніяк це не проартикульовано. Ну, тобто, ніякої ні таблички не висить, ні нічого., Музейники

Здійснено оцифрування культурної спадщини

...Комп'ютеризація культурної спадщини і оцифровка, тобто, ми заходимо на он-лайн ресурс і бачимо, що, де знаходиться і є відповідна інформація, і ти собі її береш, і вже можеш з дітьми елементарно зробити якийсь квест, вже маючи при цьому нароблену інформацію, і, що діти самі звертають увагу, - це QR коди., Вчителі

Внутрішні зміни.

Нематеріальна спадщина
у Львові

Внутрішні зміни. Нематеріальна спадщина у Львові

Експерти відзначають пожвавлення культурного життя у Львові: зростання кількості і якості мистецького і культурного продукту. Підвищення інтересу населення до культурної спадщини рідного міста стало каталізатором урізноманітнення культурно-просвітницьких заходів: лекцій, майстер-класів, екскурсій, дискусійних панелей, громадських заходів. Знання про культурну спадщину стало настільки трендовим, що навіть комерційні компанії почали будувати на цьому свою бізнес-модель, ініціюючи просвітницькі заходи (школа архітектури при кав'ярні Штука, лекції від мережі ресторанів Фест - для гідів, та ін.).

Активності, тематика роботи зі спадщиною. Позитивні зміни

Зросла якість культурного продукту та кількість цікавих проектів у Львові

- ...Мистецькі проекти. Органний зал, Філармонія. Дуже цікаві нові програми. Дуже гнучкі проекти., Влада
- ...Дуже цікавий був проект «Контрфорс». І він продовжується. Це щомісяця за графіком про маловідомі імена розповідається в різних локаціях. І в контексті і української, і єврейської традиції..., Влада

З'явилися якісні, безкоштовні продукти для зацікавлених (концерти, екскурсії, виставки).

Зросла кількість просвітницьких заходів для зацікавлених культурною спадщиною

- ...Працює Підземелля Єзуїтів, там в них постійно виставки, презентації, лекції, вони самі хлопці історики, запрошують різних знавців і вечорами, коли закривається вже для відвідувачів, хто хоче може прийти і послухати., Бізнес
- ...То такий лікбез, де проходять сотні людей через ті курси і вони мають поняття в архітектурі. І та спільнота набуває такої ваги, збираються по 100, по 200 чоловік., Бізнес

Побільшало комунікативних просторів, культурних осередків громад на базі: бібліотек, книгарень, будинків культури

- ...Сподобалося інноваційний підхід відновлення будинків культури. От Хоткевича мені сподобалося ці сніданки тематичні., ГО

Внутрішні зміни. Нематеріальна спадщина у Львові

Зміни у сфері нематеріальної спадщини мають широку палітру. Проте, кожен із нових викликів згадувався одинично. Водночас, саме тут вперше згадано про проблеми збереження спільної спадщини (зокрема, україно-єврейської, радянської тощо) та її представлення перед заангажованою аудиторією. Серед інших згаданих викликів – втрата атмосферності Львова, у тому числі й через надмірну макдональдизацію культури представлення Львова та брак фахового підходу в окремих сферах.

Активності, тематика роботи зі спадщиною. Негативні зміни

- У нас у Львові знайшли багато надгробків. Склали їх на Янівська. Воно там лежить, сиріє і знищується далі. Ну, єврейський цвинтар, це окрема, це окрема проблема, бо там все знищено, люди, як на правді, виїхали, ходити за могилами нема кому, дерева повалилися і все це виглядає не дуже... А оці всі надгробки, надгробки це історичні., ГО

- Як на мене, викликом є трактування радянської спадщини. І це, як раз і є виклик останніх років, якій у Львові, і взагалі в Україні, не осмислений зовсім. Насправді, виявилось, що для багатьох вона не представляє жодної цінності, навпаки, нагадує про минуле, про яке багато хто хоче забути., Гіди
- Цінність має будь-яке мистецтво. Я перепрошую – навіть тоталітарне..., Музеї

- ...Середмістя для мене є такою лабораторією...Цей фон, який зараз створився в середмісті Львова, він є абсолютно негативний для тої роботи, яку я виконую. Це відбувається тому, що ідеологічно місто Львів, особливо центральна частина, розвивається як туристичний центр величезний., Архітектор

- Зараз намагаються підмінити поняття розжованими міфами заповнити голови дітей. Як екскурсантів, так і інших., Гіди
- Спотворюють на догоду туристам не тільки наукову частину, але і те, що у Львові завжди було нематеріальним., Гіди

Професійність. Негативні зміни

Зростання числа непрофесійних екскурсоводів у Львові

- Які не здатні фахово представити культурну спадщину, чи передати колорит Львова
 - ... Дуже багато тих, хто зараз популяризує у Львові культурну спадщину, історію, читає екскурсії, не маючи певних навиків ментальності. Це є виклад мови, виклад сприйняття і матеріалу самого по собі абсолютно. І це такі невербальні деколи речі, які передати, навчити, майже нереально, але це є теж культурна спадщина, якою треба ділитися, яку треба зберігати., Гіди

Поява в центрі міста вуличних торговців, які псують імідж міста, займаючи туристів

- ...У нас бігають люди по вулицях, хапають за руки, не маючи жодного дозволу на роботу., Гіди
 - ...І це починає нівелювати оцей культурний контекст., Архітектори

Непрофесійне керівництво Палацом мистецтв

- Палац мистецтв, це така негативна зміна... Його діяльність теперішня схожа на базар. Там зараз немає стратегії і розуміння розвитку цього закладу як власне Галереї мистецької... люди непрофесіонали просто., Бізнес

Внутрішні зміни. Нематеріальна спадщина у Львові

Експерти відзначають позитивні зрушення й у масовій свідомості львів'ян. Найбільш значимим серед цих змін є зростання толерантності до інших народів та спільної спадщини. Крім того, помітне зростання інтересу мешканців міста до культури. Посилюється усвідомлення важливості збереження історичних пам'яток.

Мислення, ставлення населення. Позитивні зміни

Активізація
запиту на освітні
та культурні
ініціативи,
продукт

Зростання рівня
громадського активізму
відповідальності щодо,
збереження культурної
спадщини

Зростання
толерантності та
інтересу до спільної
спадщини

- Позитив, принаймні в нас, який ми зафіксували, в нас є видавництво своє «Старого Лева», то воно стало настільки успішним і комерційно почало працювати, тобто, люди почали більше читати, їм хороша якість книжки, вони це купують., Бізнес

- Помінялася думка громадськості. Вона почала раніше мінятися, але з кожним роком все активніше, що люди самі відстоюють ту спадщину. ... то доводить до абсурдів, що у сусіда добудований гараж чи балкончик і перевірте, чи це закономірно. Або, навіть, оскаржуються дії установ, які займаються тою культурною спадщиною., Гіди
- Тішить, що на гарячу лінію, де тільки можна люди пишуть різні зауваження. Ментальність самих власників міняється..., Гіди

- Був період, коли ми більше акцентували на Львові українському, а все інше – то спадщина інших. То буквально за останній час я бачу, що Львів повертає до себе оцю іншу спадщину,... інших спільнот. Немає вже негативного ставлення до того, що ось виставка – це єврейська спадщина, і вона цікава тільки єврейській громаді... І цей інтерес до цієї спадщини культурної настільки вже є ширший, він не викликає відторгнення, а навпаки – зацікавлення., Музеї
- Спостерігається ріст ...на рівні загалу – цивілізаційної ...толерантності до інших культур. Це пояснюється багатьма причинами, зокрема, й впливом Євросоюзу., Музеї

Внутрішні зміни. Нематеріальна спадщина у Львові

Водночас, експерти відзначають й протилежні негативні тренди масової свідомості: зниження освітнього рівня населення, готовність «адаптувати» представлення культурно-історичної спадщини під запити туристів, заради збільшення доходів. Тривожним явищем нового часу стало викрадення культурних артефактів заради продажу в приватні колекції. Такі різнонаправлені тенденції можуть свідчити про поглиблення розшарування суспільства за критерієм культурного та освітнього капіталу.

Мислення, ставлення населення. Негативні зміни

Падіння рівня освіченості, населення

- Така неосвіченість жахлива. І якщо в соціальних мережах щось пишеш, ти просто розумієш, що ти не маєш з ким дискутувати, або не можеш пояснити людям. Оце найбільша проблема зараз., Бізнес

Пріоритет заробітку перед просвітою і культурою

- Сформувалось суспільство споживацтва – воно активно розвивається у Львові – це все, що я можу констатувати..., Архітектори

Викрадення і продаж культурних артефактів (вандалізм)

- Виламують плитку навіть підлогу. Тому що одна плитка Левинського в Інтернеті йде по ціні 500 гривень за плитку. У зв'язку з тим, що пішов ажіотаж – ім'я, а колекціонери теж активно працюють тому напрямку., Музеї
- ...Зараз ніхто нормально не розслідує, хто продав зірку Добкіну, то це легітимізується... Тому що всі зрозуміли, що це дорого, і що нікому, ні за що не буде. Це така тенденція., Музеї

Нищення маркування пам'яток мешканцями

- ...Коли ми це ознакування ставимо і потім ми промоніторили, тобто, навіть де ми поставили, ті власники, де роблять якісь порушення або щось, вони їх знімають і ховають. І навіть було, що ми з квартир діставали ті ознакування щоб назад повішати на пам'ятку., Влада

Зміни в роботі експертів щодо культурної спадщини

Зміни в роботі експертів щодо культурної спадщини

Зрушення у сфері культурної спадщини відчутно вплинули на роботу усіх категорій експертів. Більшість учасників груп відзначили, що згадані зміни сприяли інтенсифікації роботи, а, отже, й розвитку та професійному зростанню. Найчастіше, про зміни в роботі згадували працівники музеїв, гідів, представники влади та громадських організацій. В рамках обговорення вчителі опосередковано згадали про позитивний вплив на їхню роботу проекту ReHerit, який допоміг покращити виклад учням складної теми – спільної єврейсько-української історії.

- Відбувається бурхливий розвиток музейної справи (кількість та якість експозицій). Зросла інтенсивність роботи музейних працівників, вони частіше практикують нові інтерактивні форми представлення культурної спадщини, частіше оновлюють тематику виставок. Це, у свою чергу, сприяло зростанню потоку відвідувачів.

Ну, основна зміна, коли ми відкрили наші розписи, ми отримали страшенний ажіотаж серед, зокрема, гідів – і серед містян..., ...що стосується радянської спадщини... – вона дуже популярна серед туристів, зокрема, іноземних туристів, їх дуже цікавить спадщина українського монументального радянського мистецтва. Зокрема, спадщина соцреалізму, тоталітарного мистецтва..., Музеї

- З'явилась змога готувати якісний музейний продукт (робота стала цікавішою і комфортнішою) завдяки покращенню фінансування музеїв.

З'явилося розуміння, що хороша виставка – це великі гроші Раніше вважалося – що, ви не можете своїми силами там за 200 грн виставку зробити? З'явилися люди, які готові на це давати гроші. І є інституції, які над цим працюють. І міська рада, в це вкладається постійно., Музеї

- Зріс рівень компетенцій і знань працівників музеїв, з'явилося усвідомлення необхідності у постійному оновленні знань

Це провокує на те, щоби рости і музейників з одної сторони, - та, до речі, в нашому музеї за цей рік відбулися теж великі зміни, в нас збільшилися площі, музей зараз в процесі переходу в інтерактивний., Музеї

Інтерактив вимагає дуже багато ресурсу, перш за все інтелектуального, тому що ці люди мають придумати, як зацікавити відвідувачів., Музеї

- Очевидний ціннісний конфлікт інституційних норм і запитів та інтересу аудиторії

В нас була така ситуація, коли ми зробили виставку юдаїки мене визивали в Раду, казали, що ми продалися єврейському там.. Але кількість відгуків позитивних про юдаїку був фантастичний, і це був той момент, що ми повертаємо Львову., Музеї

- На тлі війни зростає негатив щодо інституцій, які займаються збереженням культурної спадщини радянського періоду

Я цим займаюсь, і мене називають «врагом народу», і зразу ворогом України. І це, насправді, особливість всіх, хто досліджує радянський період, тоталітарне мистецтво – начебто, ми стаємо меншими патріотами. Ми стаємо під таким ...публічним прицілом., Музеї

Зміни в роботі експертів щодо культурної спадщини

Гіди

- Відкриваються нові об'єкти для екскурсій. Як наслідок, гіди опрацьовують нові теми і розробляють нові матеріали для зацікавлення туристів.

Прокуратуру відкрили для огляду... Залізниця готується., Гіди

- Аудиторія туристів поступово сегментується на інтелектуальну (з запитом на серйозну, пізнавальну- та інтелектуально-насичену екскурсію) та масову (розважально-популярну). Це спонукає гідів вибудовувати свою екскурсію з урахуванням специфіки аудиторії; поглиблювати свої знання задля більш вимогливих гостей.

Так, чітке розшарування туристів і його стає все більше і більше., Гіди

... це є нормальна практика, коли одним достатньо власно загальних речей, розвиткових, і в такому плані. Інші хочуть не лише оглянути, а і пізнати., Гіди

- Гіди більше акцентують увагу на туристичному потенціалі «Промислового обличчя Львова».

Львів не використовує потенціалів, які би могли бути і, які зараз будуть стояти на часі. Це популяризація інженерії і промисловості у Львові. Це те, над чим зараз будуть працювати найбільше., Гіди

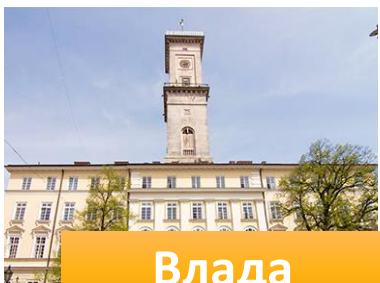
- Зросла необхідність в постійній самоосвіті, у відслідковуванні інформаційних трендів, з метою розвіювання міфів, які насаджуються туристам про Львів

...Примусили більше займатися самоосвітою, це раз. Друге, ретельніше ставитися до певних сайтів і подачі інформації, бо доводиться доволі часто розвіювати міфи, які нав'язують людям, які їдуть до Львова. І оце як раз відбивається на роботі в тому відношенні, що самоосвіта, вдосконалення і відслідковування трендів, які виносять як взірець, обличчя Львова, а які не є насправді такими., Гіди

- Обмежений доступ до окремих пам'яток (як наслідок, прагнення мешканців історичних будинків, відгородитись від туристів) приводить до уніфікації екскурсій, неможливості показати Львів більш колоритно і різносторонньо.

На моїй роботі це як раз відбилося трохи негативно, тому що дуже добре, що нові пам'ятки відкриваються, але є пам'ятки, які закриваються, на жаль. І через це екскурсії робляться все більш стандартні... Тобто, ...не суто пам'ятки архітектури, а наприклад, під'їзди які були відкриті, в яких знаходиться щось цікаве, а зараз в них чи кодовий замок, чи домофони ставлять..., Гіди

Зміни в роботі експертів щодо культурної спадщини

Влада

- Здійснено інвентаризацію об'єктів з мозаїками. У влади з'явилось розуміння що захисту потребує ширше коло об'єктів культурної спадщини, аніж лише архітектурні пам'ятки

Власне, з мозаїками, раніше, так як вони не є пам'ятками, то ми може так не стикалися. Але, ми провели інвентаризацію всіх, опублікували, зробили рішення, щоб при будь-яких документах, які би видавалися містом чи на виконкомі, щоби ці речі були збережені. Ну, я вважаю, що це є дуже великий крок тому, що це було більше як 200 об'єктів, 237, якщо не помиляюся., Влада

- Укладено охоронні договори з мешканцями будинків – об'єктів культурної спадщини (що спрощує співпрацю влади з мешканцями, дозволяє охороняти спадщину спільними зусиллями)

- Збільшено фінансування реставрації пам'яток архітектури та культурних об'єктів

Так як рік оголошений роком культурної спадщини, скажімо, Управління культури, те, що, я не можу знати там всіх деталей, та. Але я розумію, що вони роблять дуже багато таких речей на покращення теж усіх, скажімо, тих палаців, тих, які, скажімо, були, як Ви кажете палац Хоткевича, власне, це теж ну, можна сказати їхня заслуга., Влада

- Зріс контроль громадянського суспільства за діями (рішеннями) органів влади. Як так, влада не може цілком безкарно порушувати норми збереження об'єктів (і водночас можливості впливу громади на рішення влади все ще є доволі обмеженими).

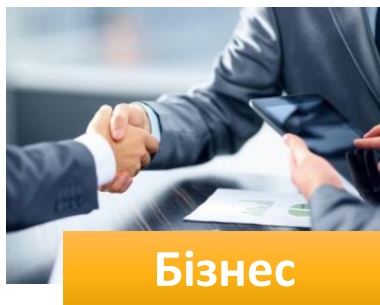
- Впроваджуються інноваційні форми роботи, наростає необхідність постійно бути в тренді, оновлювати знання

Нові форми активізація, багато праці треба докладати, мінятися., Влада

- Чиновники міської ради все частіше піддаються тиску в конфлікті інтересів між бізнесом та громадськістю, яка намагається зберегти культурну спадщину

Певний конфлікт на тому місці, та, конфлікт інтересів тому, що людина проектувала там будівлю... І воно дуже часто, на такому емоційному ґрунті давить навіть, знаєте, тому, що емоції абсолютно не продуктивні з'являються. Ця злість, ненависть, потім якісь замовні відео знімають і так далі. Тобто, це певна така якась зона конфлікту постійно для багатьох містян... ті, хто хочуть заробляти гроші і ті, хто хочуть жити ...Жити в своєму місті і мати якусь гідність в тому місті жити., Влада

Зміни в роботі експертів щодо культурної спадщини

Бізнес

- Зростає число клієнтів та прибутковість унаслідок поживавлення інтересу до культурної спадщини міста та роботи з нею (зокрема, організації масових атмосферних святкувань)

В своїй роботі позитивні зміни звичайно ми бачимо, тому що ми, насамперед, комерційні структури. І коли ми продаємо художників роботи, то ми дістаємо не тільки задоволення, а ще і матеріальну сатисфакцію. Ну як! Їх стало більше! Люди більше цікавляться., Бізнес

У нас також збільшився за останні півтори роки значно попит на екскурсії по Львову і саме туристів з України, просто з інших міст, які хочуть приїхати чи на Різдво, чи на інші дати, чи на Пасху, у тут нас дуже гарно все це відбувається., Бізнес

- У сфері бізнесу утверджується думка про те, що збереження культурної спадщини, дозволить зберегти локальну автентичність та підтримати інтерес туристів до Львова. Як наслідок, бізнес більш схильний фінансово підтримати проекти, орієнтовані на популяризацію та збереження культурної спадщини

Люди, багато хто в цьому працюють, розуміють, що як ми того не збережемо, то можемо стати не цікавими. А якщо збережемо, будемо це знати, будемо це розказувати, навіть для своїх. Знову ж таки, як працює той мережевий маркетинг Львів'янин має родичів, знайомих, да у нас тут таке, поїхали., Бізнес

- Інформація про культурну спадщину і її популяризація все частіше спонукають бізнес зробити її частиною власної маркетингової стратегії (як-от лекції в кав'ярнях для залучення відвідувачів), або навіть їх продуктом (організація лекцій). Усе це спонукає власників бути в тренді знань про історію, культуру, мистецтво

Це освітній рівень, він зростає. Я ходила в УКУ на лекції, дуже багато дізналася для себе нового. Вчитися завжди можна., Бізнес

Я читаю лекції на запрошення і це все приватні ініціативи. Абсолютно всі лекції, які я читала, були приватні ініціативи. Хіба, що Урбан бібліотека, але там також дівчина, яка керує лекції, вона просто проявили ініціативу. Для всіх., Бізнес

- Внаслідок формування іміджу Львова як міста для економних туристів, недостатньо затребуваними є експозиції, які репрезентують елітарне мистецтво

Нам не вистачає таких дійсно масштабних, цікавих подій, якихось фестивалів, які би приваблювали туриста, якій приїжджає з грошима. Тобто, зараз туристи всі проходять у мене повз галерею, в туристичному місці. Іде тенденція, кожного року бідніший туристи приїжджає. Їх приїжджає багато, але це не ті люди, які приносять місту великий прибуток., Бізнес

Зміни в роботі експертів щодо культурної спадщини

Архітектори

- Клієнти архітекторів більш охоче погоджуються вкласти кошти в збереження і реставрацію пам'яток (на противагу недорогому їх ремонту чи перебудові). Що є результатом популяризації культурної спадщини і усвідомлення зростання капіталізації архітектурно цінних об'єктів. Тож, вони мають більше роботи і ширші можливості якісно її виконувати.

Ну, з одної сторони, насправді, за цих півтора роки стало простіше переконувати замовників в тому, що якщо є щось цінне, то це варто зберегти і розвинути. Тобто, стало простіше, ніж це було раніше. Більш готовий замовник іти на економічні свої поступки... Тобто, цінність – це вони вже починають уявляти, як би це можна було капіталізувати в якийсь спосіб. ...стане від того більше привабливим і матиме конкурентні переваги., Архітектори

- Поступове руйнування архітектурного ансамблю центральної частини міста, негативно відображається на навчанні молодого покоління фахівців

Ідеологічно місто Львів, особливо центральна частина, розвивається як туристичний центр величезний. ...І для мене це є негативне явище... я працюю зі студентами- архітекторами, і вони дуже часто не усвідомлюють того... І тоді культура – розуміння культури як архітектурного об'єкту для них перестає існувати... Воно заважає фактично творити. Воно не дає того доброго прикладу., Архітектори

Вчителі

- Освітняни усе частіше застосовують інтерактивні і ігрові форми навчання. У доступі стає більше готових сценаріїв уроків про культурну спадщину (у т.ч., завдяки проекту ReHerit)
- У місті з'явилися громадські простори, які вчителі почали активно використовувати в навчальних цілях

Вплинуло позитивно, тому що сама освіта є позитивна назагал. Появилось дуже багато безкоштовних просторів, де можна реалізовувати навчальну мету з дітьми. Музеї, виставкові зали, приміщення. Можна вийти за рамки школи. Можна використати пристосовані простори., Вчителі

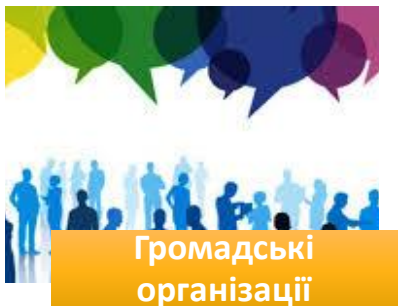
Але ти на основі цього можеш зробити свій квест. Все! Тобто, тобі є де попрацювати і далі переходи і це в них буде по приколу., Вчителі

- Вчителі стали активніше залучати дітей до відвідин музеїв та екскурсій, оскільки вони стали більш адаптовані для дитячого віку

Історичний музей проводить такі екскурсії! Ходила з дітьми. Мега задоволені діти!, Вчителі

...Якщо радянський період ти ідеш на Лонського. Якщо треба Голокост провести, краще ніж підземка Львівська, яка існувала, так само, ти про ту єврейську родину розкажуєш, ведеш дітей., Вчителі

Зміни в роботі експертів щодо культурної спадщини

- Відбувається якісне оновлення влади міста, завдяки молодим, ініціативним людям, які готові змінювати, ініціювати проекти у сфері збереження культурної спадщини та протистояти менш свідомим агентам системи. Це укріпило громадськість у власній спроможності впливати на політики міста.

Це, як би зараз я так бачу, що іде зміна в плані того, що оновлюється, ну, як би приходять молоді ініціативні люди в Міськраду, які бажають щось змінювати. Звісно, їм складно. Тому, що великий багаж, який лишився, ну, лишив, він досі буде. Але справа в тому, мені здається, що десь в рік 2012 це було б неможливо. Хоча знову таки, якщо казати там про таких важковаговиків, забудовників як Козловський і компанія, то там ..., ГО

Громадські проекти - це дуже велика потуга..., ГО

- Загалом, зріс рівень активізму серед громадськості. Зросла здатність громади впливати на владу у питаннях збереження культурної спадщини.

Сформувались осередки спротиву... вони десь сформулювалися по місту і влада зараз уже більше боїться розголосу тому, що вибори, політика і так далі і все-таки ці люди можуть впливати на громадську думку., ГО

З кожним роком все активніше, що люди самі власно відстоюють ту спадщину. От у сусіда добудований гараж чи балкончик і перевірте чи це законно. Або навіть оскаржуються дії установ, які займаються тою культурною спадщиною. Але є зацікавленість громадськості тим., Гіди

- Зростає кількість проектів, пов'язаних із збереженням, відновленням та популяризацією культурної спадщини, а отже вибір проектів до яких можуть долучатись громадські організації

Ну, роботи стало більше, з'явилися нові можливості... За останній рік-півтора в цьому напрямку пішли зрушення і пішли ... Хоча не так швидко, як би хотілось., ГО

Чинники змін щодо культурної спадщини у Львові

Експерти перераховують й численні виклики, які сьогодні присутні у сфері культурної спадщини. Йдеться, перш за все, про концептуальні та регулятивні виклики, які часто випливають з недосконалого законодавства, відсутності комплексної візії шляхів подолання проблем, які накладаються на особливості масової свідомості. Це, у свою чергу, призводить неефективного управління спадщиною (точкове «гасіння пожеж» на протигагу системним рішенням), поширення зловживань і, як наслідок, до руйнування пам'яток архітектури, часткової втрати/спотворення окремих аспектів нематеріальної спадщини.

Концептуальні виклики

Відсутня стратегія роботи з культурною спадщиною

• *Немає системного бачення тих всіх перетворень, які би ми хотіли дійсно бачити. Тому, що можна кожен рік по трошки робити, але хотілося б бачити, якусь стратегічну програму, що, наприклад, є історичне місто., Влада*

• *...Треба зробити такий дійсно структурно-логістичний підхід. І не обов'язково на центральному рівні, це може йти і знизу..., Музеї*

Брак публічного діалогу про спадщину на рівні міста

...відсутність нормального такого двостороннього діалогу – я маю на увазі між громадою, яка живе в місті, фахівцями - в даному випадку з міськрадою, в руслі, власне збереження. Тобто то, що я наголошував - публічні майданчики, де би можна було встановити якісь правила гри., Музеї

У свою чергу, брак діалогу і є однією з причин відсутності стратегії роботи зі спадщиною.

Чинники змін. Сталі виклики

Регулятивна складова

Неузгоджені сфери відповідальності органів влади, які працюють зі спадщиною

- ...У нас є закон про публічні закупівлі, який говорить одне. У нас є пам'ятко-охоронні норми, є те, друге, п'яте, десяте і це все між собою не грає. Різні органи за різне відповідають - там Мінкульт, там ДАБІ, і кожне тебе викручує в кожную сторону як може., Музеї

Відсутній єдиний реєстр пам'яток культурної спадщини

- ...Мінкульт досі не в змозі сформувати список пам'яток навіть національного значення., Музеї

Бракує врегулювання діяльності, пов'язаної з представленням культурної спадщини: наприклад гідів, продажу сувенірів

Відсутні специфічні вимоги щодо реставрації пам'яток

- ...Архітектурні об'єкти так і не стали об'єктами культурної спадщини. Вони і надалі залишаються будівельними об'єктами, до них підходи є рівно такі самі щодо виконання будівельної документації, погодження проектної документації, отримання дозволів на роботи, проходження експертиз, виконавців, які виконують ці роботи., Архітектори

Відсутні об'єктивні критерії (єдині стандарти) того, що слід вважати спадщиною

- ...Запрошую Управління охорони для того, щоб подивитися. У них якесь дуже вибіркове ставлення – що є спадщина, а що не є спадщина, що ми спасаємо, що ми не спасаємо. ... треба, щоб були чіткі, прозорі, нормальні правила гри., Музеї
- Один проводить, другий забороняє. Ти маєш дозвіл, виходить дає конференцію, а я вважаю, що ти незаконно. А є ж дозвіл! Ну, а я вважаю. От тих правил немає і змінилося те, що вже ніхто не це звертає уваги., Бізнес

Робота над формуванням цілісної системи регламентації у сфері збереження культурної спадщини мало б починатись із розробки концепту спільної культурної спадщини, формування єдиного переліку культурно-історичних пам'яток. На їх підґрунті – узгодженої нормативно-правової бази, яка б включала регулювання відносин та відповідальність державних служб та громадян у сфері культурної спадщини.

Свідомість

Брак усвідомлення себе як спадкоємців культурного спадку міста і його цінностей

- *Ми успадковуємо не лише те, що є матеріальне, а і те, що є нематеріальне.... що міська влада, що львів'яни не готові бути спадкоємцями..., Архітектори*

Брак розуміння відповідальності за збереження спадщини

- *Люди мають розуміти, що вони живуть в музеї, та. І в них має бути усвідомлення того, що це певна специфіка жити в музеї, та. ...А можеш хотіти тут жити. Але ти маєш оці правила зрозуміти. І вот, власне, такої політики і такої..., Влада*

Усе ще низький рівень масової побутової культури

- *Я не бачу зрушення на рівні міста в побутовій культурі. Тому дуже важливо організовувати публічні майданчики для населення Львова. Треба якось роз'яснювати ці важливі речі., Музеї*

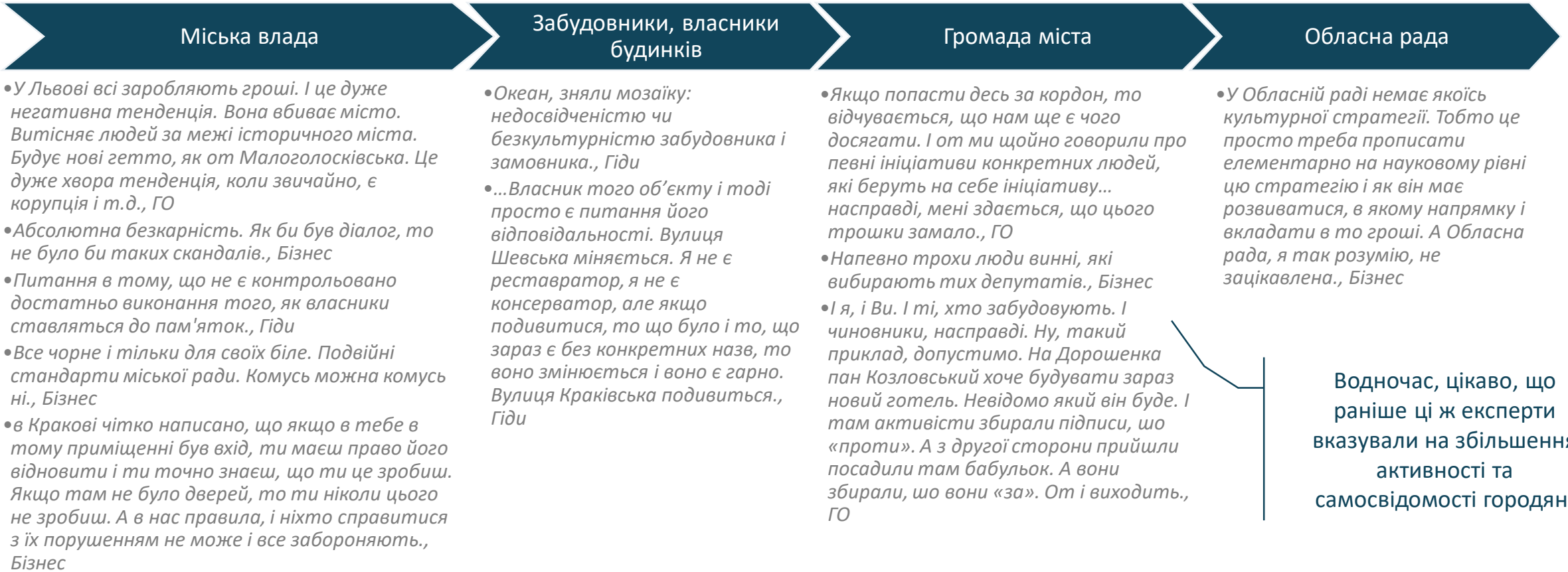

**СКЛЯНІ ФАСАДИ І ПЛАСТИКОВІ ДВЕРІ У
САМОМУ СЕРЦІ ЛЬВОВА**

Чинники змін: основні агенти

Головним агентом негативних змін у сфері культурної спадщини вважають міську владу, яка допускає безкарність, подвійні стандарти, корупцію та часто уникає діалогу з громадськістю. На другому місці за частотою згадування – власники будинків-пам’яток та забудовники, які в силу економічного розрахунку, а часом, і невігластва допускають їх руйнування. Експерти вважають, що мешканці міста недостатньо відстоюють свої права на збереження культурної спадщини, а також не вміють шанувати те, що їх оточує. Одиначно лунали згадки і про обласну раду, якій бракує стратегії щодо управління культурними об’єктами у місті та області.

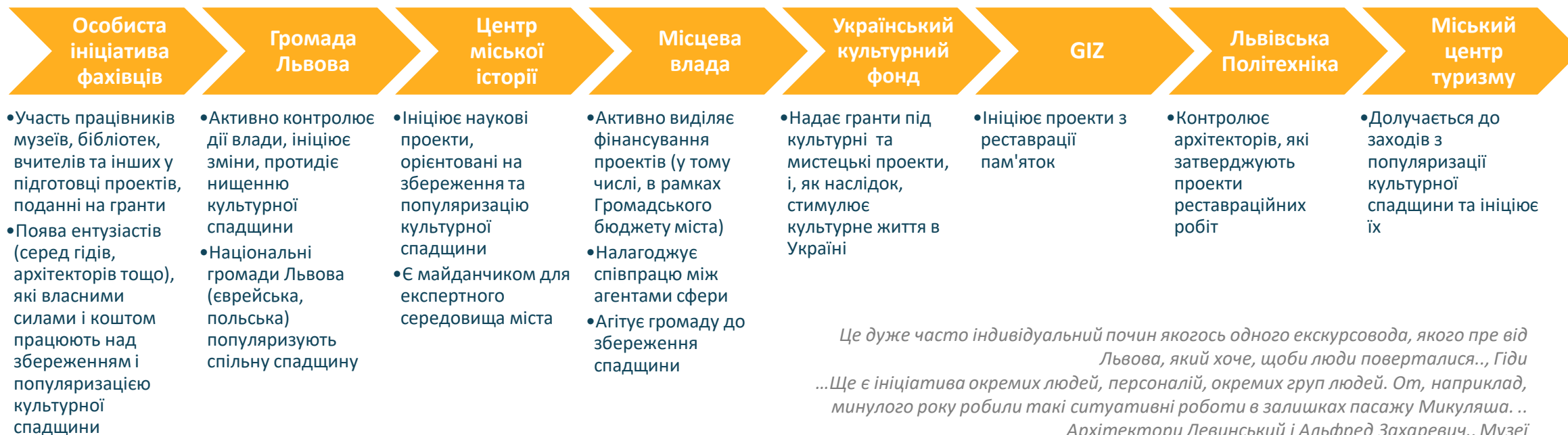
АГЕНТИ НЕГАТИВНИХ ЗРУШЕНЬ

Чинники змін: основні агенти

Головними агентами позитивних зрушень у сфері культурної спадщини Львова, за визначенням експертів є, перш за все, фахівці з пов'язаних сфер. Їхній ентузіазм, ініціатива та небайдужість спонукає виходити далеко за рамки формальних обов'язків і задає високі стандарти для колег. Активно долучаються до процесу й мешканці Львова (у т.ч., громади національних меншин). Серед інституцій, які є вагомими центрами впливу, незалежний аналітичний Центр міської історії, органи місцевої влади (міська та обласна ради), державні установи (Український культурний фонд), міжнародні донори та проекти (GIZ), навчальні заклади та комунальні установи. Експерти наголошують, що зрушення у сфері культурної спадщини в останні півтора року стали можливими завдяки кооперації зусиль усіх згаданих агентів.

АГЕНТИ ПОЗИТИВНИХ ЗРУШЕНЬ

Це дуже часто індивідуальний почин якогось одного екскурсовода, якого пре від Львова, який хоче, щоби люди поверталися.., Гіди ...Ще є ініціатива окремих людей, персоналій, окремих груп людей. От, наприклад, минулого року робили такі ситуативні роботи в залишках пасажу Микуляша. .. Архітектори Левинський і Альфред Захаревич., Музеї

Центр міської історії зі своєї сторони, єврейська громада зі своєї. Тобто ця робота вже була пророблена, а ми прийшли з музейної точки зору., Музеї «Територія терору»... Спільно з Міською радою і, напевно, з Центром міської історії., ГО

Потенціал роботи зі спадщиною

Нові можливості роботи зі спільною спадщиною

Різні категорії експертів мають подібні ідеї щодо нових можливостей роботи зі спільною спадщиною. Здебільшого, вони вписуються у триаду: збереження, відновлення і популяризації. Більшість пропонують досягати цих цілей шляхом просвіти населення; мобілізації ресурсів влади, громадських організацій та львів'ян задля підтримки ініціатив щодо відновлення і збереження наявних матеріальних та архітектурних пам'яток. Практично на усіх групах є уявні моделі управління спадщиною помічені за кордоном, які базуються на досвіді індивідуальних подорожей (Прага, Краків, тощо). Тобто у своїх рекомендаціях експерти послуговуються не лише фаховими критеріями, а й суб'єктивним перебуванням у якомусь просторі в якості туристів.

МОЖЛИВОСТІ РОБОТИ З МАТЕРІАЛЬНОЮ СПАДЩИНОЮ

- Створення Центру Культури або Ради культурного і реставраційного розвитку при владі, які б визначали тактичні і стратегічні цілі роботи з текстами, пам'ятками, міжкультурним діалогом, туризмом
- Створення у Львові загального уніфікованого кадастру об'єктів культурної спадщини (архітектурних, археологічних, природних)
- Активізація представлення спільної спадщини за кордоном: організація виставок, круглих столів, конференцій
- Робота з літературою
- Ознакування пам'яток (QR-кодами)
- Друк путівників зі спільній спадщині, маршрутів екскурсій
- Розробка методик з роботи музеїв з радянською спадщиною

Важливо скласти дійсно загальний уніфікований кадастр на рівні Львова, принаймні, об'єктів, які вже числяться, або можна зачислити до об'єктів культурної спадщини. І, звичайно, розбити по тематичних певних блоках – архітектурні пам'ятки, археологія, група малих архітектурних об'єктів/форм. І природні ми теж не упускаємо, ландшафтна архітектура, і так далі. І друге – не тільки збереження, а її належного представлення. І позиціонування – не тільки в нашому культурному середовищі Львова, але поза ним. Ми маємо входити в світове інформаційне культурне поле., Музеї

Нові можливості роботи зі спільною спадщиною

МОЖЛИВОСТІ РОБОТИ З АРХІТЕКТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ

Збереження та відновлення

- Перетворення Львова на історико-архітектурний заповідник
- Запровадження посади консерватора у Львові
- Збереження не лише архітектурних, але й історичних пам'яток
- Протистояння спробам забудови на місці історичних будівель
- Розробка механізмів залучення фінансування для реновації пам'яток архітектури
- Системна співпраця архітекторів, працівників музеїв, реставраторів, істориків: спільні майстер-класи, навчання і конференції – для вищої фаховості реставрації
- Паритет сторін у міжнародних реставраційних проектах (залучення в робочі групи громадськості та професійних кіл, а не лише чиновників)
- Фінансування публікації видань щодо реставрації архітектурних пам'яток, каменю, штукатурки
- Відновлення Синагоги Золотої Рози у Львові

Популяризація збереження

- Формування серед населення культури збереження спадщини, у тому числі:

- Залучення громадськості до співфінансування реставрації пам'яток - частковий ремонт, відмову від склопакетів тощо
- Інформування мешканців про можливості і вартість реставрації. Її впливу на вартість житла

Прийти людям пояснити, що замість того, щоб викидати браму, якщо ви заплатите 27 тисяч гривень, ви відреставруєте браму. В вас там є, допустимо, 6 квартир. Поділіть це все між собою. Зразу не треба всьо платити. Розбийте на 6 місяців. Скидається., ГО

- Просвітні проекти серед населення щодо історичної та архітектурної цінності кам'яниць, у яких вони мешкають

Корпуси Політехніки, які свого часу отримували державні премії в Радянському Союзі. Люди сприймають той ансамбль, взагалі дисгармонійними тільки тому, що вони не мають ліпнини на фасадах. Якщо люди не розуміють, що, власне, тут цінувати – то нічого з цього і не зробиш., Архітектори

Нові можливості роботи зі спільною спадщиною

МОЖЛИВОСТІ РОБОТИ З НЕМАТЕРІАЛЬНОЮ СПАДЩИНОЮ

Теми, які потребують уваги

- Пошук спільної спадщини у Львові, «підсвічення» того, що є спільною історією
- Інформування про багатокультурне минуле Львова, його історію
- Акцент на локальній історії (архітектурній спадщині, історії будівель та її мешканців, зміни стилю життя)

Цікаве подання локальної історії, з акцентом на розважальній індустрії, Бізнес

- Висвітлення історії окремих локацій
- Уникнення тенденційного/заполітизованого представлення спільної спадщини різним групам туристів
- Демонстрація містка між багатокультурним минулим і українською спадщиною (яка на сьогоднішній день часто ігнорується)

В принципі, ми говоримо там от про польську, про єврейську спадщину. Але часом ми забуваємо про тих українців, які колись були. Дуже мало говориться, на жаль, от на всіх лекціях, на бесідах., ГО

- Робота з травмами

З тими травматичними синдромами, які вискакують – польські написи, коли радянська спадщина..., Музеї

Методи просвіти та популяризації

- Історичні фільми, які відсилають до пам'яток або про пам'ятки (ігрове і документальне кіно), інша медіапродукція
- Спеціалізовані книги: ремісники Львова, кав'ярні Львова
- Графіті, комікси на історичну тематику
- Квести (напр., в рамках шкільної програми квести-розслідування історії будинків, базуючись на архівах)
- Інтерактивні музеї
- Розширення/фінансування екскурсій по місту для львів'ян
- Фестивалі сусідів, свято вулиці (культурна спадщина поколінь у кожному будинку, кожній квартирі)
- Вуличні інформаційні виставки
- Просвіта серед дітей та дорослих через церкву, школи, садки, бібліотеки
- Літні табори на спільну тематику
- Сайти, соцмережі, які інформуватимуть про локальні простори

Нові можливості в суміжних сферах

ТЕХНІЧНИЙ СЕКТОР

- На основі зруйнованої синагоги створено базу навчання для реставраторів, зросла кількість курсів для реставраторів
- Актуалізувалась робота з віртуальними 3D-моделями об'єктів

Дуже багато об'єктів було відзнято. Навіть, з тою самою мозаїкою на Океані щасливим випадком вона була дуже детально, досконало відсканована перед тим., Архітектор

- Зросла частка реставраційних робіт через розширення фінансових і професійних можливостей

Більше роботи у реставраторів. Це найбільше пов'язано з фінансуванням і наданням фахової допомоги..., Бізнес

Набагато більше передвоєнних різних написів реставрується., ГО

- Відновлено низку об'єктів: Фабрика повидла, Фабрика Бачевських

- Створено координаційний центр Культурних стратегій

Це комунальне підприємство, але воно скорше, таке аналітичне. Якщо вирішать, щоб Міська рада делегувала кому-небудь повноваження, наприклад, якісь структури, і та структура запрошує різні інституції. Інституції, наголошую, які можуть вирішувати певні локальні завдання. І фахівців, які мають це напрацювати. І там зібрані інтелектуали також., Музеї

ГУМАНІТАРНИЙ СЕКТОР

- Проведено публічну наукову дискусію про спільну спадщину Ярослава Грицака та Мацея Козловського
- Оцифровується подання історії. Зріс доступ до джерел та наукової літератури

Набагато стало більше видань україномовних, які популяризують спільну спадщину. Двомовних, українсько-польських, німецько-українських, польсько-французьких, я це бачу по нових надходженнях в бібліотеці Академії наук., Гіди

- Триває розвиток та популяризація урбаністики, як науки

Це є щоденне життя, історія просто вже не викладається так однотонно. Повсякдення, приклад, однієї людини, факту, події, вплив на це все., Гіди

- Створено єдиний освітній простір. Посилюється зв'язок між фахівцями з суміжних сфер

Це є музеї, бібліотеки і школи. І це є плідна співпраця., Вчителі

- З'явилися безоплатні екскурсії для мешканців Львова
- Музеї розпочали збір старовинних речей від мешканців міста
- Бізнес доєднався до трендів збереження історичної спадщини

Деякі кав'ярні, які мають прив'язку до історичних традицій, стали менше нищити інтер'єри і використовувати їх по ходу. Це, можливо, псевдо-історія. Але, видно, що вони не руйнують ті знаки, які мають. І дають можливість працювати археологам., Влада

- Зріс туристичний потік і доходи фахівців у дотичних галузях

Запит на майбутні проекти по роботі зі спільною спадщиною

У львівському експертному середовищі є високий запит на проекти, присвячені роботі зі спільною спадщиною. Водночас, лише за умови, що вони відповідатимуть низці базових принципів: опертя на європейські цінності, прозорість, незаангажованість, результативність. Також, експерти зазначають, що Львову бракує подібного проекту, орієнтованого на просвіту і виховання широких верств населення.

Проекти завжди потрібні. Але важливо, щоб вони добре фінансувалися і були широковідомі., Вчителі

Бажані принципи проекту

Опертя на європейські цінності толерантності і єднання

Вони мають нас зараз робити кращими. Через розуміння тої спадщини. Через її вивчення, через доторк до неї наближати нас до тої Європи. До тих цінностей., Архітектор

Ми дуже часто говоримо, «то польське», «то єврейське», «то українське». Тобто, ми дуже часто це все ділимо. Я вважаю, що воно немає сенсу, коли ми говоримо про історичний контекст. Я би хотів, наприклад, бачити в місті Львові якийсь такий музей різноманітності культур., Влада

Відкритість і фаховість

Коли організатори цих проектів обирають партнера, це має бути перевірений надійний партнер, якому довіряє громада у Львові. В ідеалі це група, робітня, четверо, п'ятеро чоловік, але над ними стоїть людина, яка є в сферах відома, і ці люди відомі по наукових статтях, конференціях., Гіди
Цікаві люди, якісь нові імена., Вчителі

Політична незаангажованість, діалог

В одній структурі той самий Грицак - Історія України, другий фахівець - Історія Франції, третій фахівець - єврейська культура., Гіди
По складній спільній спадщині потрібна форма діалогу. Її доведеться шукати методом спроб і помилок. Сіли історики українські і польські за один стіл, написали спільну, то було би більше довіри до того матеріалу., Бізнес

Системність, орієнтація на результат

У даному проекті, це не була система. Це був фрагмент. Це був шматочок, який фактично ми, навіть, не знали повністю цього айсберга. Ми знали лише той кусочок, яким ми користувалися. Я, наприклад, вперше почула, що можна було долучитись туди, туди і туди., ГО
Ми вирішуємо питання реалізації якогось гранту, але зовсім не вирішуємо питання, яке той грант собі ставить за основну мету. Отой приклад, який є з площею Синагог, оце є дуже характерний приклад. Бо поставлена мета досягнути – зробити центр пам'яті єврейської общини, єврейської культури, а досягнули там, скажем так, впорядкування певної території., Архітектор

Запит на майбутні проекти по роботі зі спільною спадщиною

Бажана цільова аудиторія

Якщо ви поїдете на Сихів, Рясне, Левандівку, то які ReHerit, я перепошую? Там люди не знають взагалі нічого про своє місто., Музеї

Широкі верстви населення

Мешканці різних районів Львова

Усі вікові категорії

- Я вже змучилась тусуватись в одному і тому ж колі, я би хотіла все ж таки, щоби цільова аудиторія розширювалась. Не тільки академіки, фахівці, які вже і так в тому крутяться, і щось про це знають., Музеї*
- Цей проект не пішов в освіту, він пішов тільки в елітарні кола фахівців Міської ради, деяких вчителів. Але масово, він тільки через посередників був реалізований. А якщо би ви вибрали конкретну певну цільову аудиторію (студентство, діти, вчителі, соціальні служби, позашкілля, національні громади), то, можливо, було би і кращий результат., Вчителі*

- Не тільки ставка на молоде покоління, яке можна виховати. Тому що, ну, чесно кажучи, коригувати треба і дії дорослих., Музеї*
- Там мають бути і діти, і студенти, і викладачі. І їхня роль має бути певна, вона має бути прописана., ГО*

Запит на майбутні проекти по роботі зі спільною спадщиною

БАЖАНІ ЦІЛІ ПРОЕКТІВ

Просвіта. Інформування. Обмін ідеями і досвідом

Якісь просвітницькі речі. Спілкування. Це винесення якогось для себе досвіду. Це ідеї, нові ідеї. Співпраця, обговорення., Вчителі
Але основне - це освіта, просвіта, інформованість, залученість, показування хороших прикладів співжиття, розуміння, культивування тих всіх речей. Тобто, це така філософія, та, вона би мала бути, поєднувати всіх нас спільним інтересом., Влада

Естетичне виховання

Мав би бути спрямований саме на підвищення рівня обізнаності людей, освіченості, естетичного їхнього виховання. Тобто, розуміння, що є добре, що погане; що може бути кольорове, що ні. Естетичне, історичне виховання людей. Пояснення того, що ми живем в місті-музеї, що ми живемо на перехресті культур, що в нас є дуже багато речей, які нас тримають в світовому європейському контексті культури., Влада

Пропрацювання травм. Психологія

Є потреба не лише в інформаційній, не лише в історичній складовій – тому що ми живемо на глибоко травмованій землі. І ті травми, вони не пропрацьовані. З ними теж треба працювати. Це мають бути проекти не тільки історичні, філософські, вони ще мають бути психологічні. Найбільш проблемний в нас діалог з радянською спадщиною. Я б сказала, що в нас діалог зі всією спадщиною проблемний, просто радянська – вона найближча., Музеї

Проекти під окремі локації Шевченківський Гай, Кайзервальд

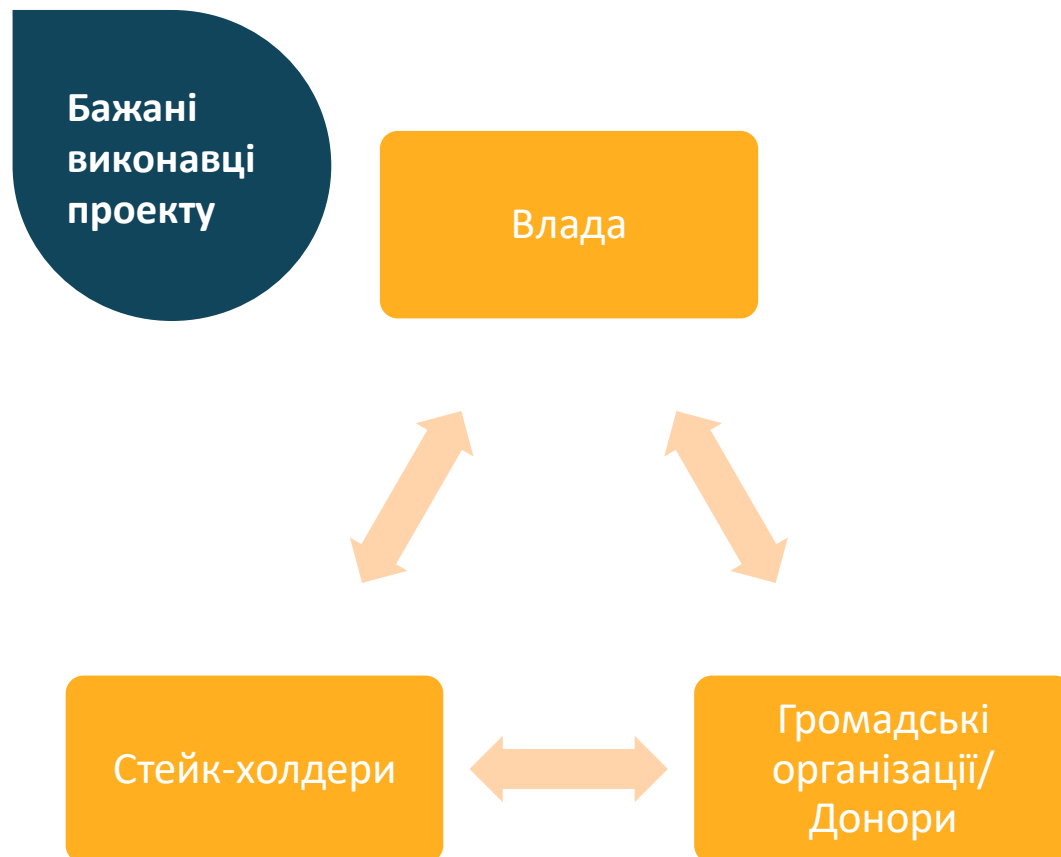
Проекти, які вчать відрізняти історію і псевдо-історію

Чітко сказати треба в аудиторії, що є музеї і є псевдо-історія, є вульгаризація і є справжні факти. І це не треба засуджувати. Це треба відокремлювати, бо деякі так і думають, що Львів це «П'яна вишня», «Криївка», «Масонська ложа» і «Золота роза» кав'ярня. А насправді, є історичний музей, музей національно-визвольних змагань, масонство Франка і т.д., Влада

Компаративна тематика

На стику наук народжується щось нове. Коли зустрічаються фаховий екскурсовод з, навіть, механіком, інженером чи сільське господарство, в їх дискусії, народжується щось нове. Так виник агротуризм, так виник бізнес-туризм. Так виник сторітелінг, так виникло дуже багато речей, які далі ідуть. І ось цей обмін різнофаховості є дуже важливий при таких проектах, які враховують міжкультурні аспекти., Гіди

Запит на майбутні проекти по роботі зі спільною спадщиною

На думку експертів, найбільш ефективними будуть проекти, які поєднують зусилля усіх зацікавлених сторін: влади, громадських організацій, донорів та стейкхолдерів до теми проекту. Кожен з них має свої переваги та недоліки, тож їх поєднання дозволить забезпечити максимальний результат.

Недержавні інституції спільно з міською владою. Недержавні інституції є просто гнучкими – вони швидше на виклики часу реагують. Міська рада – це і зі сторони закону, це і сприяння, і вихід на якісь майданчики, і можливості., Музеї

Ну, тобто, я все-таки більше буду на стороні державних – ну, там музеї, ці всі ЛКП – тобто, які утримуються за державні кошти, за кошти чи місцевого бюджету, чи загального. Якщо ми існуємо, і показали ефективність, значить, нас треба підсилити для того, щоб ми працювали краще. Ну, тому що, коли ця організація державна, вона більше може зробити, чим громадська організація., Музеї

Це мала би, безперечно, робити влада, яка функціонує за рахунок платників податків. В першу чергу. Звичайно, що фонди, якщо вони мають таке бажання, іноземні фонди, які приходять, і хочуть такі речі фінансувати. Мали би залучатися усі стейкхолдери. Тобто, всі причетні, тому що це всіх наш простір. Відповідно, в різній мірі ми мали бути всі якось дотичні до реалізації цих проектів., Влада

Потенційна роль майбутніх проектів по роботі зі спільною спадщиною

Найчастіше ініціаторам проектів із збереження культурної спадщини пропонують роль донора. Водночас, вони могли би виконувати функції: координаційного центру, центру інновацій, інформаційного хабу.

Донор

– фінансування проектів чи окремих ініціатив (гранти і мікрогранти)

- *Всі так думають, але ніхто крім мене не скаже. Побольше і бажано не в українській валюті., Гіди*
- *Ми пишемо проекти, які оголошують фонди. Так, можна працювати і з культурною спадщиною., ГО*
- *Є багато аматорських проектів. Це фактично авторські розробки екскурсійних маршрутів. Але люди займаються цим на свій страх і ризик за свої кошти. Тобто, без підтримки. А, відповідно, це довше і результат буде пізніше., ГО*
- *Можна було б реставрувати якісь деталі, фрагменти: гідранти, малі скульптури, декоративні елементи, написи., ГО*

Головний організатор/ координатор

– задавати філософію проекту, зв'язувати стейкхолдерів

- *Кожна організація має свій профіль роботи. Але це все має бути об'єднано єдиною ідеєю. Ця ідея, має поєднати від влади, до, так як би, створення мережі між громадськістю, громадськими організаціями., ГО*
- *Розумієте, немає контактів! Кожен вариться в власному соці. Інформованість тільки для вузького кола. От, недавно була, після реставрації відкриття «У лихваря» Жоржа де Латура. Ми то прийшли, між іншим. Але школи не запрошували. Прийшли митці, реставратори, їхні родичі., Влада*

Іноватор

– привнесення нових зразків представлення історії та ідей щодо залучення мешканців до збереження спадщини

- *На Заході історія є частиною бізнесу. Entertainment називається. Цілі телеканали, цілі індустрії працюють з тим, що вони з історії роблять гроші. В нашому випадку історія - це привід для чергових страждань., Влада*
- *Показати досвід країн, які це вже пройшли. До чого йти, тягнутися. Наприклад, проект «Ідеальна кам'яниця». Взяти будинок, де живуть люди ... І допомогти їм, щоб вони своїми силами за їх участі покращили. В нас же ж колись був конкурс на Високому Замку на краще подвір'я. Були люди, які серйозно тим займалися., Влада*

Інформаційних хаб

– майданчик для інформування про заходи збереження, відтворення та популяризації культурної спадщини

- *Якщо би ReHERIT зробив би якийсь певний ресурс ... На який би збиралися культурні події. Але, бо в нас є досить багато тих ресурсів, які ... Комерційні. Там ви проплатили – ви це рекламуєте. А ви некомерційні зробіть. І щоби був модератор, який би, йому би поступало. Систематизував це все., ГО*

Ініціатор Ground-проектів

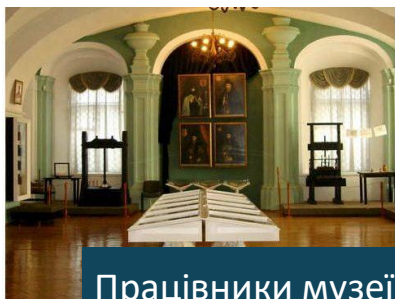
– безпосередня організація мікро-проектів

- *Може, він би зробив ініціативу, що мешканці можуть об'єднатися і провести якийсь певний захід. Надати людину, яка допоможе прописати план заходу, запросити лекторів і зробити на певній ділянці той самий фестиваль культурний. Таке маленьке, локальне. І можна було б там якісь стенди виставляти, з інформацією як зберігати (навіть, з тим самим GIZ співучасть робити). І крім того, ще їм в голову вкладати потрібну інформацію, що ви не просто живете, що воно само не відремонтується, чим пізніше ви, це зрозумієте, то ви ні з чим не лишитесь., ГО*

Залученість до проекту ReHerit

Поінформованість про проект ReHerit

Оскільки проект був спрямований на роботу з конкретними цільовими групами, то й поінформованість кожної з них відповідає тим або іншим структурним елементам проекту. Водночас, представники бізнесу та архітектури не були безпосередньою групою, залученою до проекту, тому їх уявлення про нього досить фрагментарні.

Працівники музеїв

- Працівники музеїв не лише найбільше поінформовані про ReHerit, але й мають досвід співпраці з ним в рамках окремих заходів (лекцій, екскурсій, заходів вшанування).
- Вони виділяють наступні цілі проекту:
 - ✓ Збереження спадщини
 - ✓ Інформування, відновлення історичної пам'яті
 - ✓ Представлення складних сторінок історії – формування толерантності
 - ✓ Інтенсифікація культурного публічного діалогу

*Я знаю, що в Умані він націлений був на більшу поінформованість громадян і більшу якусь **вибудову толерантності**.*

Це моменти в минулому взаємодопомоги, і як це перетинається з єврейською.. Єврейсько-українськими стосунками.

*Була низка екскурсій, з метою поінформованості не односторонньої, а такої різнобічної - **показати складні сторінки**, показати ті моменти драматичності. Тобто, це проект і інформування, і збереження, і якихось нових надбань того, що було втрачене от в період радянський, коли ми частково вивчали історію кусками. Це нам не розказували, про це говорити не можна було. Це якраз ті моменти, коли починають говорити про те, про що було закрито.*

- Крім того, учасникам відомо, що проект:
 - ✓ Проводиться у Львові та Умані
 - ✓ Акцентує на питаннях україно-єврейських відносин, україно-єврейського порозуміння
- ✓ Проводив активності: з вшанування та переосмислення історії жертв табору примусових робіт «Янівська» та Львівського ґетто, лекції з усної історії україно-єврейських стосунків, проект «Простір синагог».

Я знаю про єврейську складову, що просто над цим питанням проект Регеріт працював.

Поінформованість про проект ReHerit

Працівники музеїв

- Водночас, існують різні оцінки проекту, з одного боку, працівники музеїв відзначають його важливість, потрібні і цікаві контент та заходи. З іншого – критикують за:

- ✓ Орієнтацію саме на україно-єврейське порозуміння за поняттям спільна спадщина

Цей проект мав від початку нормально продекларувати своє завдання. От ми за цим стоїмо, а все інше - типу ні. Але так як спадщина – це дуже невизначене, широке поняття, то зразу задається питання: а як Ви можете стояти за це, а не стоять за це? Бо ніби і це, і це – одне і те ж. Бо мені з того інформаційного шуму не ясно... Ну мені це швидше все-таки на українсько-єврейське порозуміння

- ✓ Обмежені цілі – виключення з уваги питань фінансової підтримки збереження матеріальних пам'яток
- ✓ Експерти асоціюють проект з Простором Синагог і вважають цей Простір неоднозначним (спірним).

Цей об'єкт – Золота Роза – потребує, багато коштів, багато ресурсів. Тому воно в такому стані було. А тепер ще й перетворено цвинтарною естетикою тих чорних кубів на щось..

- ✓ Формальний підхід до роботи, коли на першому місці - кількість робочих годин виділених на нього, а не якісне виконання проекту

Звичайно, єврейська спільнота, її спадщина надзвичайно важливі для Львова. І, звичайно, візуалізація теж непогана, гарна комунікація. Але десь в мене таке враження, що теж не було використано всіх отих ресурсних можливостей, того потенціалу проекту.

Поінформованість про проект ReHerit

Гіди

- Серед гідів проект набув широкого резонансу. Цілі проекту трактують неоднозначно, часто негативно:
 - ✓ Частина аудиторії трактує проект, як пропаганду єврейського погляду на історію міста. Проект критикують за спробу обґрунтування висновків спогадами очевидців. На думку гідів, у матеріалах проекту поширювалась не завжди коректна термінологія*.

Львів - спільна спадщина. Чому спільною спадщиною є тільки єврейська тематика? В них був семінар: Складні сторінки спільної історії. Інших немає. Складні сторінки, акценти розкладаються тільки в користь євреїв.

Було покладено таке завдання, як українські гіді мають розповідати про єврейську спадщину. Нам намагаються.. Не нав'язують, тут не можна цього казати, але радять, як про це розповідати. Не на джерелах українських. А на спогадах єврейських громадян, які не є документом.

*На семінар була обмежена кількість місць. Тому для всіх інших Центр міської історії робив презентацію цих матеріалів. І на цій презентації це вилізло. І той факт, що чуть не в кожній статті є слово "колаборація", мене, наприклад, дуже сильно напружає! І, стосовно слова колаборант, там дійшло до того, що довелося спростовувати певні речі. Кого називають колаборантом, яке є трактування в англійській мові і в українській мові? Це не однакові трактування. І довелося на це вказувати тим, хто готував цю зустріч. Це непрофесійно.**
- Ще частина ЦА вважає цю установку некоректною, оскільки семінар для гідів включав обговорення і польсько-української, і радянської спадщини. Тож вважають, що проект орієнтований на: навчання гідів роботі з складними сторінками спільної спадщини.

Ні! Вони нас особисто запитували чи всім варто пам'ятки зберігати, чи маркувати, чи не маркувати? Йшло обговорення.

Я була на семінарі для гідів і там не йшлося лише про єврейську спадщину. Там йшлося про радянську окупацію, там йшлося, де знаходити джерела і критично до них ставитися, де черпати інформацію. Це не було про кожного в цей період.
- Крім того учасникам відомо, що проект:
 - ✓ Охоплює 4-6 міст України: Львів, Умань, Скалу-Подільську.
 - ✓ Проводив активності: Семінар зі збереження культурної спадщини, воркшоп та презентації для гідів)
- Респонденти часто згадують, що активності проекту проводились на базі Центру міської історії та туристично-інформаційного центру у Львові.

*Згадана позиція може бути пов'язана з іншими активностями Центру міської історії поза проектом ReHERIT. Важливо, що експертам складно відокремити заходи ReHerit від інших проектів. Наприклад, за твердженням організаторів проекту, в його рамках не було окремого заходу з залученням іноземних істориків.

Поінформованість про проект ReHerit

ГО і влада

- Представники громадського сектору і влади поінформовані про цілі та окремі заходи в межах проекту. Позитивно оцінюють його роботу.
- Серед цілей проекту згадують:
 - ✓ Відновлення історичного середовища, спільної спадщини
 - ✓ Інформування, відновлення втраченої історії
 - ✓ Дослідження сприйняття спільної спадщини
 - ✓ Ініціювання громадського діалогу довкола збереження спільної спадщини

*Це відновлення історичного середовища, відновлення історичної спадщини, **де спільно українці, євреї жили разом.** ГО Піднімає забуті сторінки історії. Актуалізує забуті імена. Хочє долучити громадськість., Влада*

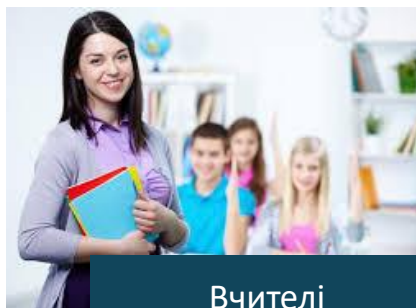
- Крім того учасникам відомо, що проект:
 - ✓ Проводиться у Львові та Умані
 - ✓ Акцентує на україно-єврейських відносинах (рідше - на україно-польських)
 - ✓ Проводив: соціологічне дослідження, тренінги для гідів та громадські обговорення
 - ✓ Виступає партнером місцевих органів влади і громадських організацій

Мене найбільш зацікавила ця частина дослідження, яка порівнює сприйняття культурної і історичної спадщини мешканців Львова до своєї спадщини і Умані до своєї. Бо це дійсно якраз цей момент, коли дослідження пробує дослідити чи люди, мешканці даного міста сприймають це як своє, оскільки це вже було передвоєнне, не знаємо кого до кінця, чи це є наше чи, чи чуже, чи, чи вже освоєне. І це цей момент дуже цікавий., ГО

Я чула про соціальні дослідження, які були представлені в Медіатеці. Люди були зацікавлені і дуже багато прийшло громадськості слухати. Так само про проект те, що спільні простори як би відновлювати спільно, скажімо, простір, який би був цікавий для всього міста., Влада

- У середовищі НДО артикулювалась думка про брак комунікаційної інформації щодо проекту.

Поінформованість про проект ReHerit

Вчителі

- Вчителям добре відомо про проект. Усі запрошені брали участь у навчаннях від ReHerit.
- Думки експертів щодо цілей проекту розділились:
 - ✓ Частина учасників вважають, що мета - збереження єврейської спадщини Львова. Водночас, більшість не погоджується з цією думкою. Єврейську тематику було визнано однією із ключових, але не єдиною.

Його завдання збереження культурної спадщини, у Львові. Зокрема, більший акцент робили на збереженні саме єврейської спадщини. Були окремі викладачі, які читали лекції на окремі тематику, саме про пам'ятники радянського минулого, пам'ятники єврейського минулого, пам'ятки зараз українського, тобто, там не було однобічності.

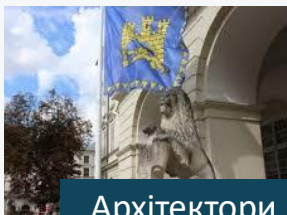
- ✓ Цілями проекту тут, також, вважають: сприяння вчителям у створенні методик проведення уроків, навчання новим формам представлення матеріалів учням у школі, інформувати про багатокультурну спадщину Львова.

Про нові форми роботи, нові уроки, неформальні уроки. Більше інформації про неформальні уроки. Більше інформації як проводити уроки щоби було цікаво дітям.

- Учасники вважають, що проект фінансується Ізраїлем та триватиме 4 роки

Бізнес

Архітектори

- У середовищі бізнесу та архітекторів інформація про проект фактично відсутня.
- Про проект відомо лише одній людині з кожної групи. Уявлення про роботу проекту дуже невиразні.
- Водночас, було наголошено, що проект надто сконцентрований на нематеріальних аспектах україно-єврейської спадщини і повністю опускає з уваги стан матеріальних пам'яток (зокрема, Синагоги Золотої Рози).

Була якась попередня зустріч на Богомольця, де обговорювались ці питання. І я задав таке питання, чи вирішені були проблеми, пов'язані не з культурною спадщиною єврейського народу, а проблеми, які зараз існують з тим об'єктом. Відведення води, руйнування, збереження археологічної спадщини і так далі. І знаєте, я був здивований, коли мені сказали – це не було нашою метою. Знаєте, я був шокований цією відповіддю просто., Архітектори

Залученість до проекту ReHerit

Найбільш активно до заходів ReHerit долучались: представники громадських організацій, влади і вчителі (більшість учасників). Серед гідів, біля половини учасників брали участь у заходах, але ще частина отримала їх матеріали. Працівники музеїв брали участь лише у тих заходах, до яких долучались. Найменше залученими до проекту виявились представники бізнесу (одна особа) та архітектори (не брали участі у заходах).

Громадські організації та влада відвідували:

- ✓ Заходи з вшанування жертв трудового табору Янівська (5 осіб з 9-ти). А саме: запалювання свічок, покладання квітів; концерт біля Простору Синагог, церемонія вручення кришталевих ключів.

Я була на концертах на площі Синагог. І попереднього року як були ці великі заходи, присвячені закриттю Янівського концтабору. Я не знаю, чи це якраз ReHERIT. Була на різних подіях в Центрі міської історії, пов'язаних. Там був якийсь семінар про радянську спадщину, про архітектуру, з цим пов'язаний. І була в якійсь робочій групі також., ГО

В цьому проекті я теж брала участь. Я не знала, що цей проект, він має відношення до цієї організації. Ми дітям навіть організовували екскурсії. «Дівчинка в зеленому светрі». На основі цієї книги., Влада

- ✓ Громадські обговорення щодо проектів площі Великої Синагоги (3 особи з 9-ти).

Були і громадські обговорення тих проектів площі великої синагоги. Ну, ми були одні з ініціаторів тих заходів, що в вересні минулого року проходили в рамках днів єврейської спадщини., ГО

- ✓ Презентацію результатів соціологічних досліджень (3 особи). Одна особа з присутніх використала наведені дані для написання наукових статей. Усі інші зазначили, що практичного застосування дані не мали, але були дуже цікавими.

Результатом таких досліджень є те, що ти можеш побачити якісь зміни. Вдоволення/невдоволення і інші такі речі, можна побачити реакцію на якісь речі. Ну, можливо, більшість речей, навіть, ти з того підтримаєш, що, скажімо, говорять інші., Влада

- ✓ Лекції про збереження історичної спадщини та участь у воркшопі (1 особа з числа експертів від ГО).

Залученість до проекту ReHerit

Вчителі

- Участь у воркшопах «Говоримо просто про складне» (4 особи)

Дводенний семінар. Загалом по культурній спадщині не тільки євреїв, а всіх. Так, так, там і Революція Гідності є, і євреїв, всіх. Всіх пам'яток.

- Презентація настільної гри (згадала 1 особа)
- Презентація ресурсу «Дитина і Львів у важких 90-их» (1 особа)
- Усі вчителі отримали розробки уроків (водночас, надано не повний комплект)

Вони мали ще щось вислати, а я забула, що нам ще не прийшло., Вчителі

Гіди

- Воркшоп для гідів «Сторінки спільної історії» - 2 особи з 5-ти, ще 2 особи отримали матеріали за результатами воркшопу
- Екскурсію для гідів відвідувала одна особа
- Жодна особа на брала участі у розробці матеріалів

Працівники музеїв

- Екскурсія «Складні сторінки україно-єврейських стосунків» (1 особа проводила екскурсію з 6-ти, іншим - невідомо про захід)

Я їх проводила. Це була якраз екскурсія по вулиці Староєврейській з бажанням привернути увагу до простору синагог. І з бажаннями розказати історію – от власне ті от складні сторінки українсько-єврейських стосунків, які були в часи Другої світової війни. З тим, щоб не приховувати нічого, а говорити про складні речі, не боятися. І говорити про ті речі, які були – про які соромно тій стороні згадувати, і з другої сторони, говорити про ті речі, які навпаки були героїчними в тому стані.. І про те, що воно не було чорним чи білим. Воно все-одно було – все залежало від людини.

- Річниця ліквідації трудового табору «Янівська» (1 особа була співорганізатором, ще одна - відвідувала відкриття)

Ми теж були залучені і теж це проводили. І самі були на своїх заходах. Це були заходи 22 вересня – до річниці ліквідації табору примусових робіт Янівська.

Бізнес

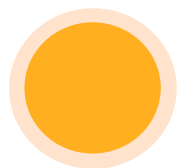
- Лекції в Центрі міської історії (1 особа)

Там була лекція американського професора, який досліджував Голокост, Янівській табір, гетто і так далі. Там були дуже цікаві питання, хто більше тих мордував євреїв, поляки чи українці, він так дуже гарно відповідав на все це.

- Фільм про синагогу у Старому Самборі (Сашка Балабая)

Більшість учасників проекту вважають, що ReHerit, так чи інакше, збагатив їх світогляд та досвід. Перш за все, через інформування про багатокультурну спадщину Львова, актуалізацію складних та призабутих сторінок історії, інтенсифікацію громадського діалогу довкола них, пропозицію способів представлення спільної спадщини. Водночас, окремі висновки винесені з проекту мають негативний зміст – йдеться про зміщення акценту тренінгів з спільної спадщини на україно-єврейське порозуміння, а джерелами до деяких матеріалів проекту виступають спогади єврейських мешканців Львова, а не архівні документи.

ДОСЯГНЕННЯ ПРОЕКТУ. ПОЗИТИВНІ ЗГАДКИ

Нові знання про багатокультурну спільну спадщину Львова. Погляд зі сторони

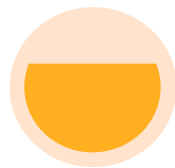
Якісь контексти, на які я, можливо, не звертаю уваги в своїй діяльності як музейного працівника. Тому що – я зовні дивлюся, але якісь моменти – мені люди робили зауваження, і я для себе це брала, тому що люди говорили зауваження зсередини. І вже, можливо, під іншим кутом на певні речі дивилася., Музеї

В першу чергу, інформованість з цього питання. Ми практично ніколи не аналізували і не мали доступу повністю до цієї інформації. Якщо мали – вибірково тенденційно., Влада

Усі події ReHERIT мені, напевно, дали більше знання про деякі речі, про які я не знала. Для ширшого кола це завжди буде, це збільшення знань про інші культури., ГО

Дослідження дають можливість оцінити ситуацію і є таким поштовхом до написання проектів. Ти знаєш ситуацію і бачиш слабину, і бачиш, де можна включитися, яке питання можна корегувати за допомогою проекту., ГО

Багато інформації, почула погляд збоку, бо ми тут варимося. Я, як українка, працюю з поляками, ми маємо дуже багато спільного, точок зору обмінюємося, а тут людина збоку сказала оце все., Бізнес

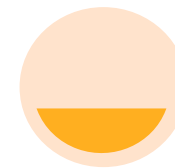

Методики, які дозволяють передавати знання про складні сторінки історії (лише вчителі та гіді)

Простіше стало говорити про Голокост, можна десь його порівняти з Голодомором. Теми дуже важкі, морально важкі. І на прикладі того, як нам подали методику, про них легше говорити дітям. Особисто мені стало напевно простіше і до дітей більше можна якось достукатися., Вчителі

Цей проект у Скалі дав мені можливість побачити як трошки по-іншому, ніж у Львові, можна подавати спільні сторінки. Вони теж подавали історію, яка є неоднозначною. І в них це вийшло краще, ніж у нас. Набагато. Бо вони незаангажовано взяли всі три сторони. Вони підійшли методологічно. Так, як до цього підходить науковець., Гіді

Психолог радив як поводити себе з туристами, у яких там істерика починається, чи вони задають питання і не хочуть чути відповідь чи якісь інші складні ситуації., Гіді

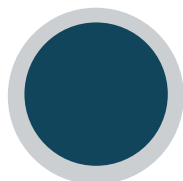
Діалог і комунікація з приводу багатокультурної спадщини Львова

Найважливіше – комунікація, діалог. Тобто, розуміння того, наскільки Львів цікавий як місто різних середовищ., Вчителі

Я ще раз зрозуміла, що у Львові жили люди різних національностей. І ця історія була, яка б вона болюча не була, но треба про неї говорити., Гіді

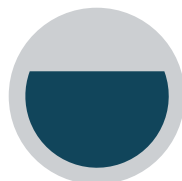
Спілкування, розмова, дискусія., Влада

ВИСНОВКИ З ПРОЕКТУ. НЕГАТИВНІ ЗГАДКИ

Усвідомлення того, як важливо вивчати історію, базуючись на джерелах (лише гіді)

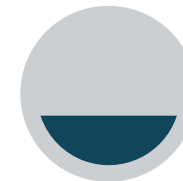
Я після отримання матеріалів, побачила що одному українському бранцю в звинувачення сказали те, що вони працювали в Оперному театрі під час окупації, була українська трупа, я вирішила це по документах розібратися. Це було поштовхом. Мені хочеться захистити в цьому плані людей, яких вперше допустили до Оперного театру, українську трупу. По джерелах., Гіді

Читати наукові статті. Тобто, якщо ви маєте факт, ви маєте мати джерело і ви маєте мати неспростовний доказ цього факту через джерело і подачу. А не хтось сказав, чий спогад є фактом і інтерпретувати в перекладі когось одного., Гіді

Важливість дотримання паритету науковців, залучених до проекту (лише гіді)

Мені би хотілося, щоб вони в спільних складних моментах пробували розглядати різні сторони. Тобто, як думали поляки, чому вони так поступали., Гіді

Вийшло так, тому що працювали над цим фахівці з України, фахівці, які представляли інтереси єврейської громади і фахівці, які представляли інтереси польської сторони як науковці. Відповідно, коли наводилися аргументи українських істориків, то між рядками лунало те, що свого часу я чув в Америці, чого ви зі мною сперечаєтесь, я закінчив Вашингтонський університет., Гіді

Склалось враження, що проект шукає межі, до яких можна просувати „єврейський наратив” щодо спадщини Львова, на противагу українському

Коли ми знайомилися з цими матеріалами, при зустрічі і матеріали, які викладені на сайті, вони були трошки не в тих самих об'ємах. На сайті не було того, з чим нас знайомили. Найбільш скандального на сайті виставлено не було і тому, коли люди прочитали і на зустрічі почалося, я зараз прізвища не пригадаю, історик, з Польщі, молодий, який змушений був на певні, некомфортні для нього запитання відповідати стосовно колаборанства, погоджуватися і пояснювати, що це вже тема іншої зустрічі., Гіді

Ці питання було вирішено, і в результаті на сайті є зовсім інша інформація. Це як закидання чогось, опрацювання громадськістю в лиці гідів, в лиці вчителів., Вчителі

Водночас, представники бізнесу роблять висновок про те, що ReHerit є малоефективним, оскільки орієнтований на «розмови», на противагу вибудові сталих відносин чи інститутів.

Я думаю, що всі ті проекти трохи не туди ідуть і тому, про них ніхто не знає. Розумієте, зробити лекцію для якогось зовнішнього, невибраного кола осіб, яке не буде мати точної кореляції, не дасть якогось результату.

Гарно освоюють гранти, гарно в звітах це виглядає. Але коли в тебе немає інституту, який займається реставрацією пам'яток, який не займається вивченням, який дослідженням не займається, який не займається виробленням правил, то це піти сказати., Бізнес

Бо то так, пішла почитала лекцію для себе взяла чисту інформацію. Що далі?, Бізнес

Згадана позиція може бути пов'язана з іншими активностями Центру міської історії поза проектом ReHERIT. Важливо, що експертам складно відокремити заходи ReHerit від інших проектів. Наприклад, за твердженням організаторів проекту, в його рамках не було окремого заходу з залученням іноземних істориків.

Поширення інформації проекту

- Найбільш активно ділились інформацією з проекту вчителі: поширювали інформацію у професійних об'єднаннях, проводили тренінги для колег, консультували колег

Є таке-то, таке-то, показала, де можна зайти, прошу користуватися. Не знаєте, підходьте, потрібно – звертайтеся. Поширювала в своєму об'єднанні., Вчителі

З вчителями проводила ті самі тренінги., Вчителі

Ділився, але здається, що більшість з них вважає, що їм це не потрібно. Є, звичайно, винятки, що захопилися, питалися, де знайти, уроками ділилися, але більшість... Не потрібно це., Вчителі

- Одинично про поширення інформації говорили представники влади і громадські організації: через офіційний сайт та соціальні мережі

В нас є краєзнавчі семінари. Ми ділились, позичали, розповсюджували через соціальні мережі, через сайт навчально-методичного центру. Ну, і, звичайно, це дуже активна співпраця. Тобто, вчителі в темі. В нас поширення теж в мережах, і в інших на сторінках, ну, офіційних сторінках Міської ради., Влада
У Фейсбуці поширювали., ГО

Впровадження інформації з проекту

- Вчителі найбільш активно застосовували на практиці здобуті знання, щодо форм, методів, методології роботи зі спільною спадщиною. Особливо актуальними тут виявились зразки інтерактивних уроків, квестів, роботи з QR-кодами тощо

Методологія проведення уроків. Використання інтерактивного Львова., Вчителі
Я на семінарі дізналася про підземне життя євреїв. Коли розглядаєш тему Голокосту, того вже достатньо. Я запропонувала дітям книгу "Дівчинка в Зеленому светрі". І ми потім її обговорювали., Вчителі

На основі їхнього матеріалу, стосовно 90-х, у нас проводили квест., Вчителі

- Для частини гідів і представників бізнесу актуальною виявилась інформація про життя єврейської громади у Львові у контексті зростання туристичного потоку з Ізраїлю. Їм стало простіше презентувати складні сторінки україно-єврейської історії

У мене раз-два на рік є туристи, які шукають своє коріння, чи хочуть знати про родичів. Якимсь чудом їх батьки, діди врятувалися, вони мають єврейське походження. Є й місцеві, яких просто цікавить єврейська тема., Гіди
У мене завелось про що розказати, показати. Хто з тим пов'язаний, зараз ідуть до нас з Ізраїлю, то та тематика якраз дуже цікава., Бізнес

- Водночас частина гідів не користується матеріалами, так як не вважає їх достатньо фаховими

Нічого не використовуємо. Ми черпаємо знання зі наукових статей., Гіди

- Лише один представник музею зазначив, що користується матеріалами порталу культурної спадщини ReHerit

Я, як музейний працівник і як людина, яка займається єврейською історією – зараз оскільки формуємо нову музейну експозицію, то час від часу я беру якісь речі для себе. Може, щоб новий напрямок отримати, або якщо йдеться про певні моменти чи статистичні дані якісь; які є, от власне територіальні означення., Музеї

Робота над проектом вкрай рідко виступала каталізатором виникнення нових ідей. Експерти вважають, що проект був спрямований не стільки на генерування нового, а до ознайомлення з існуючими напрацюваннями. Водночас, деякі з експертів адаптували зразки роботи зі спільною спадщиною з якими познайомились на проекті, до власної роботи чи місцевих реалій.

ЗГЕНЕРОВАНІ ІДЕЇ

Ідея Інтерактивний Львів спонукала створити проект «Інтерактивний Золочів» (вчителі)

Мені дуже сподобався Інтерактивний Львів і я зараз над цим працюю, над створенням сайту Інтерактивний Золочів. І в роботі використовую і форми, і методи, безпосередньо, що там навчилася., Вчителі

Інформація про місця пам'яті спонукала розробити нові сценарії екскурсій/уроків з урахуванням маловідомих об'єктів і тематик (музеї, влада)

Багато з'явилося думок в плані розробки екскурсій прив'язаних до місць, які не є популярними для туристів чи для мешканців міста. І не сприймаються, як якась історична спадщина., Музеї
Після оцінки книги Хігер, ми зробили екскурсійний маршрут для дітей, як, де вони в каналізаціях переховувались ці люди., Влада

Успішна співпраця влади, громадськості і бізнесу в Скалі-Подільській (щодо ознакування і брендування міста), спонукала задуматись над подібними перспективами у Львові (гіди)

Мені просто поталанило потрапити до Скали-Подільської, де так само іде проект. І я був в дикому захопленні, мені дуже приємно, як місцева влада в Скалі, громадськість, як вони втілюють те, для чого проект був створений. Ознакування, подача через сайт. Львів, повірте, напевно, не використав і 90 відсотків з того, що зробила Скала за цей час поки тривав проект. І, з точки зору туризму, вони дуже гарно впіймали один момент. Для того, щоб їхали люди, має бути креатив. І їхній момент, власно цього спільного міжкультур'я, об'єднав один дуже цікавий факт. Скала-Подільська місто контрабандистів., Гіди

НОВІ ЗНАЙОМСТВА ТА СПІВПРАЦЯ

Більшість експертів фокус-груп вже перебували в контакті між собою, що свідчить про високу згуртованість в експертному середовищі.

Ми всі були на семінарі, всі знайомі. Я думаю, що на таких семінарах, люди, які цікавляться, одне середовище., Гіди

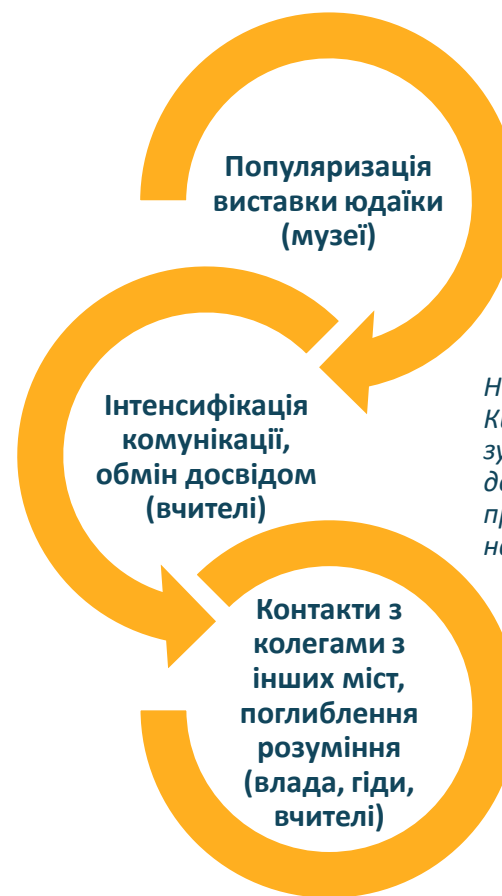
У нас, напевно, багато контактів просто було. І ми раніше співпрацювали., Влада

Зважаючи на це проект ReHerit примножив **соціальні контакти** лише серед деяких груп експертів – зокрема, про користь згадали вчителі та один працівник музею.

Один з представників громадського сектору зазначив, що хотів зав'язати знайомства під час проекту, однак, не мав такої можливості.

Ми не знали шляхів, якими можна зав'язати. Нам не давали контактних телефонів. Люди, які з нами контактували, рекламували і, відповідно, ми не знали, що так можна. Нам не дали контактів, щоб ми мали виходити на певних людей і виходити на якісь інші напрямки., ГО

Вдалі кейси інтенсифікації співпраці внаслідок проекту:

У процесі реалізації цього проекту і майже синхронно, у нас була виставка юдаїки. Відбувалися контакти, в нас був круглий стіл з юдаїки музеєм, який часково був інспірований простором синагог. Комунікація – народжуються ідеї, діалог – це дуже важливо. Потім організація якихось цікавих хороших проектів. Тому, так зараз є велике зацікавлення, наприклад, в нашій колекції юдаїки, яка є найбільша в світі. Є бажання і за океаном представити нашу юдаїку, яка поїде в Польщу на наступний рік., Музеї

На семінарі в ReHERIT ми зустрілися з хлопцями, що з Києва були. Ми підтримуємо зв'язки, неодноразово зустрічалися, відповідно, в друзях у Фейсбуці. Ділимося досвідом, нещодавно він так само говорив, що проводив заходи ті, що він дізнався, ділився напрацюваннями своїми., Вчителі

Нам тоді колег, з колегами з Умані, скажімо, які ну, налагодження більше контактів., Влада

Дбає про якість!